

Economisch-Statistische Berichten

Voeding en inkomen

★

Dr. F. Hartog

De invloed van de Amerikaanse conjunctuur
op de Europese

★

Dr. J. Wemelsfelder

Nederlands positie in een groeiende
wereldeconomie

(III)

★

J. Hasper

Besteding en investering

★

Drs. L. Bredero

Euromarkt en vrije migratie

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2104

WOENSDAG 23 OKTOBER 1957

BAKSTEEN
Juwelier

HORLOGES

SIERADEN

TAFELZILVER

Sinds 1837 in het hart van Rotterdam

WESTEWAGENSTRAAT 70 — TELEFOON 110583

- Pensioenregelingen
- Risico-herverzekering van pensioenfondsen

EERSTE NEDERLANDSCHE

HOOFDKANTOOR:

JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE

TEL. 01700 - 51. 43. 51

POSTADRES: POSTBUS 5

De Centrale Vereniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken roept sollicitanten op voor de functie van

Algemeen Secretaris

tevens Directeur van het Bureau der Centrale Vereniging.

Gevraagd wordt: ervaring in zaken van verenigingsorganisatie en -administratie, bij voorkeur in de culturele sector, belangstelling voor het bibliotheekwezen en het vermogen, zelfstandig leiding te geven aan de ontwikkeling van het verenigingswerk langs door het Bestuur aangegeven lijnen.

Salaris in de rang van Administrateur van f 925,— tot f 1175,—, nader vast te stellen op grond van capaciteit en ervaring.

Eigenhandig geschreven brieven met volledige gegevens betreffende persoon, opleiding en loopbaan aan het secretariaat der Centrale Vereniging, Bezuidenhoutseweg 103, 's-Gravenhage.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Financiering van invoer,
uitvoer en transit*

Alle assurantien

*Beleggingen en
vermogensbeheer*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg, 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Voeding en inkomen

Honderd jaar geleden kwam Ernst Engel, op grond van de analyse van een aantal huishoudrekeningen, tot de formulering van zijn wet, welke inhoudt, dat van een laag inkomen een hoger percentage wordt besteed aan voedingsmiddelen dan bij een hoger inkomen het geval is. Dat een soortgelijke relatie bestaat tussen het nationaal inkomen en het voedingsmiddelenverbruik per land, wordt aanmerkelijk gemaakt door een onderzoek, dat Basu en Jones hebben verricht ¹⁾ naar dat verbruik in een dertigtal landen. De gevonden relaties wijzen er nl. op, dat in landen met een laag inkomen per hoofd der bevolking het deel van dat inkomen, dat aan voedingsmiddelen wordt uitgegeven, procentueel groter is dan in landen met een hoger inkomen per hoofd. Wat volgens Engel gold voor gezinnen, geldt dus blijkbaar ook voor volkshuishoudingen.

Het onderzoek naar het voedingsmiddelenverbruik in dertig landen werd door Basu en Jones opgezet aan de hand van prijzen en verbruikscijfers welke door de F.A.O. en in het Year Book of Labour Statistics werden gepubliceerd. Hieruit kan op eenvoudige wijze het bedrag, dat in 1954 per hoofd der bevolking in elk der onderzochte landen aan voedingsmiddelen werd besteed, worden berekend. De gevonden bedragen luiden evenwel in dertig verschillende valuta's, zodat nog een omrekening in vergelijkbare eenheden moest plaatsvinden. Daartoe werden de prijzen, die in de verschillende landen golden, uitgedrukt in gewogen indexcijfers t.o.v. de prijzen in New York, welke laatste als uitgangspunt fungeerden. Aan de hand van deze indexcijfers kon nu de relatieve koopkracht van elk der valuta's voor voedingsmiddelen worden gevonden ²⁾.

Het is opvallend, dat bij vergelijking van de gevonden

¹⁾ D. Basu en G. T. Jones: International Pattern of Demand for Foodstuffs in 1954. The Farm Economist, Vol. VIII, no. 9, september 1957.

²⁾ In de grafiek zijn de dollarbedragen omgerekend in zgn. „International Units”: 1 I.U. = 0,549 x \$ 1 van 1954.

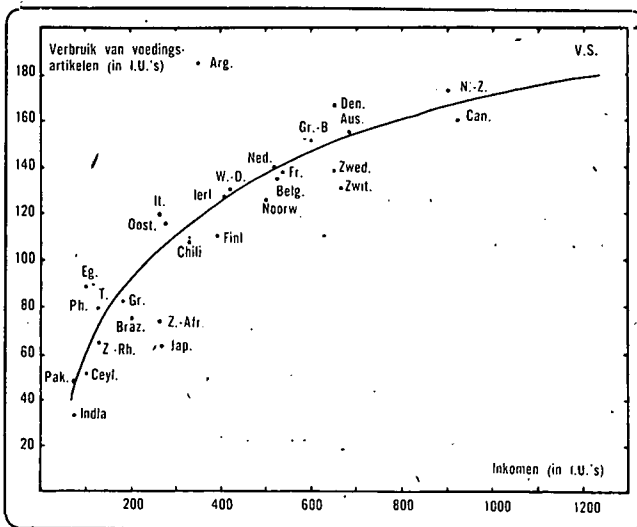
„pariteiten naar koopkracht voor voedingsmiddelen” met de officiële wisselkoersen — beide ten opzichte van de dollar — de eerste in het algemeen lager zijn. Dit houdt dus in, dat de koopkracht voor voedingsmiddelen van de meeste valuta's groter is, dan men op grond van de officiële pariteit t.o.v. de dollar zou verwachten. Alleen de Philippijnen en Brazilië vormen hierop uitzonderingen, terwijl voor Zwitserland beide pariteiten nage-

noeg gelijk zijn. De berekende pariteiten kunnen nu worden gebruikt om de eerder berekende bedragen, die in elk der landen aan voedingsmiddelen worden besteed, in dollars om te rekenen. Tegenover de zo gevonden verbruikscijfers kan nu voor elk land het nationaal inkomen worden gesteld, beide berekend per hoofd der bevolking. De relatie tussen beide cijferreeksen kan worden weergegeven als in nevenstaande grafiek.

De berekeningen van het verbruik zijn niet exact en geven allerminst het werkelijke verbruik van voedings-

middelen weer. Het doel is dan ook alleen, een indicatie te geven van de orde van grootte van het deel van het nationaal inkomen, dat aan voedingsmiddelen wordt besteed. De werkelijke uitgaven zijn waarschijnlijk hoger, omdat een aantal voedingsmiddelen, waarvan slechts kleine hoeveelheden worden verbruikt, buiten beschouwing bleven. In een ander opzicht leidt de methode van het onderzoek evenwel tot te hoge schattingen van het verbruik, omdat de gebruikte prijzen meestal betrekking hebben op de steden, terwijl die op het platteland meest lager zijn.

De verschillen, die in de grafiek kunnen worden afgelezen tussen de ligging van de curve en van de punten, die de posities van de afzonderlijke landen aanduiden, kunnen niet worden verklaard uit de prijsverhoudingen tussen voedingsmiddelen en overige goederen. Indien deze prijsverhoudingen — die voor elk land anders zijn — al enige invloed hebben op de ligging van de punten, dan is deze invloed toch niet groter van bijv. die van klimaat, nationale verbruiksgewoonten of lichaamsbouw.

INHOUD

	Blz.
Voeding en inkomen	895
De invloed van de Amerikaanse conjunctuur op de Europese, door Dr. F. Hartog	896
Nederlands positie in een groeiende wereldeconomie (III), door Dr. J. Wemelsfelder	899
Besteding en investering, door J. Hasper	903
Euromarkt en vrije migratie, door Drs. L. Bredero	905

Boekbesprekingen:

Dr. E. P. M. Tervooren: Statenopvolging en de financiële verplichtingen van Indonesië, bespr. door Drs. P. G. Ridder	907
Donald MacDougall: „The World Dollar Problem; a Study in International Economics”, bespr. door Prof. Dr. J. Kymmell	909
Mededelingen voor economen	911
Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ..	911
Notities:	
Directiekamers	898

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

De gedachtengang die het conjuncturele lot van Europa geheel afhankelijk acht van dat in de Verenigde Staten gaat veel verder dan wordt gerechtvaardigd door het mogelijke verband tussen de huidige Amerikaanse en de toekomstige Europese conjunctuur. Wil de ontwikkeling inderdaad in deze richting gaan, dan moeten zoveel voorwaarden zijn vervuld dat eer van een uitzondering dan van een normaal geval kan worden gesproken. Uitgaande van de bestaande relatief deflatoire ontwikkeling in de Verenigde Staten concludeert schrijver, dat slechts indien vrijwel iedereen in Europa ervan overtuigd is dat een Amerikaanse recessie ook Europa zal meeslepen, een dergelijke reactie vrijwel onontkoombaar is. Een dergelijk neurotisch verband kan het best worden aangevochten door op overtuigende wijze te laten zien, dat er voor deze vrees geen reële grond aanwezig is. Dit artikel is een poging daartoe.

De invloed van de Amerikaanse conjunctuur op de Europese

De laatste tijd tekent zich een scherp onderscheid af tussen deflatielanden — de Verenigde Staten en West-Duitsland — en inflatielanden — met name het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Nederland —, met als toeschouwers een groep „neutralen”, w.o. België en Zwitserland. Deze indeling heeft als maatstaf de betalingsbalanspositie van de betrokken landen.

Op het eerste gezicht in tegenspraak hiermee is, dat men zich in de Verenigde Staten en West-Duitsland in de greep van een moeilijk te stuiten inflatieproces acht. De economische politiek is daar dan ook overwegend deflationair gericht. Dit is slechts een schijnbare tegenstrijdigheid. Wat men nl. in de Verenigde Staten en West-Duitsland bestrijdt is de tendentie tot prijsstijging. Juist deze politiek leidt ertoe, dat beide landen minder inflatoir zijn dan de meeste andere, en daar voor de betalingsbalanssituatie niet de absolute doch de relatieve mate van in- of deflatie beslissend is, betekent dit dat naar buiten een deflatoire invloed wordt uitgeoefend.

Volharden de relatieve deflatielanden in hun politiek van monetaire terughoudendheid en wil men geen herziening van wisselkoersen, dan wordt de noodzaak tot aanpassing geheel op de relatieve inflatielanden gelegd. Dit kan leiden tot een verdere vertraging in het stijgingstempo van de produktie of zelfs tot een absolute daling. Aldus zou zich de klassieke ontwikkeling kunnen voltrekken van een conjuncturele omslag, die begonnen is in de Verenigde Staten en zich van daar voortplant over de rest van de wereld. Anders dan in West-Duitsland, waar de produktie nog sterk toeneemt, is nl. in de Verenigde Staten reeds een stagnatie ingetreden, die in feite een fysieke conjunctuurdaling betekent: het arbeidspotentieel stijgt immers door, zodat de bezettingsgraad afneemt. Van een merkbare stijging der werkloosheid is weliswaar nog geen sprake, doch dit verschijnsel zal bij een voortduren van de stagnatie moeilijk uit kunnen blijven.

In de gedachtengang die het conjuncturele lot van Europa geheel afhankelijk acht van dat van de Verenigde Staten past een angstvallig letten op alles wat er aan de overzijde van de Atlantische Oceaan gebeurt, om daaruit af te lezen wat ons te wachten staat. Een dergelijke zienswijze gaat echter veel verder dan gerechtvaardigd wordt

door het mogelijke verband dat zojuist gesignaleerd werd tussen de huidige Amerikaanse en de toekomstige Europese conjunctuur. Wil de ontwikkeling inderdaad in deze richting gaan, dan moeten zoveel voorwaarden vervuld zijn, dat eer van een uitzondering dan van een normaal geval kan worden gesproken. Teneinde dit nader te adstrueren, worde de huidige situatie iets nauwkeuriger bezien, uitgaande van de bestaande relatief deflatoire ontwikkeling in de Verenigde Staten.

Deze ontwikkeling leidt tot een verslechtering van de dollarsituatie in de rest van de wereld. Kan deze laatste tegen een stootje, dan kunnen de andere landen beginnen met afwachten. Als tweede verdedigingslinie is er de dollarpool van het Internationale Monetair Fonds. Hoewel de toestand natuurlijk land voor land sterk verschilt, is toch in het algemeen de dollarsituatie nog niet zo precair dat er een afgedwongen aanpassing van de dollardebiteuren moet plaatsvinden. Zou dit laatste wel het geval zijn, dan volgt hieruit nog niet de noodzaak van een scherpe deflatiepolitiek. Als alternatieve instrumenten van economische politiek zijn nl. ook beschikbaar devaluatie — zij het, dat het effect hiervan zeer onzeker is — en hernieuwde discriminatie tegen de dollar. Gaat het om kleine aanpassingen, dan is deflatie wel de meest aangewezen weg. Een politiek die tot een drastische produktie- en werkgelegenheidsdaling leidt zal echter zeker worden verworpen. Alleen wanneer de dollarreserves geen enkele marge laten, geen buitengewone dollarsteun beschikbaar is, devaluatie wegens lage in- en uitvoerelasticiteiten geen soelaas biedt en de discriminatie tegen de dollar reeds tot het uiterste is opgevoerd, is een terugslag van de Amerikaanse op de Europese conjunctuur onontkoombaar. De situatie tijdens de Amerikaanse recessie van 1948/49 kwam hier dicht bij. De huidige toestand, hoe ernstig ook, biedt heel wat meer uitzicht en mogelijkheden dan toen.

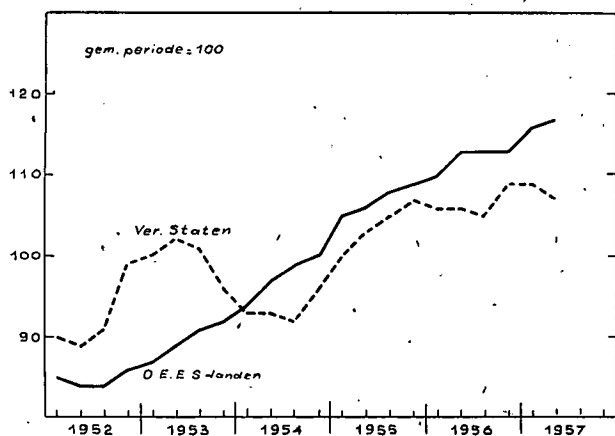
Men kan zich evenwel afvragen, of er niet een meer directe invloed van de Amerikaanse conjunctuur is, die via de internationale handel werkt. Deze laatste is immers het normale voertuig waarmee de internationale conjunctuurfluctuaties zich verplaatsen: wat invoer is voor het ene land is uitvoer en dus produktie voor het andere. Daarbij komt, dat de Verenigde Staten een belangrijke

conjunctuurhaard zijn, zowel omdat het economisch leven daar toch altijd nog wat nerveuzer is dan in Europa, als door de betrekkelijke geslotenheid van de economie, welke het ontstaan van eigen cycli mogelijk maakt. Dit laatste is vooral van betekenis omdat deze geslotenheid naar binnen gepaard gaat met een grote openheid naar buiten: de Amerikaanse invoer is t.o.v. de Amerikaanse productie weinig belangrijk, doch t.o.v. de wereldhandel zeer belangrijk. Zo zou de Amerikaanse economie een voortdurende bron van infectie zijn („als Amerika verkouden is, krijgen wij longontsteking”).

In feite is er van deze infectie de laatste jaren niets gebleken. Grafiek 1 laat zien dat de Europese productie vrijwel onafgebroken is gestegen, terwijl de Amerikaanse productie verschillende „ups and downs” heeft gekend. Met name de Amerikaanse recessie van 1954 in de orde van grootte van 10 pCt. produktiedaling heeft geen enkel effect uitgeoefend op de Europese productie.

grafiek 1

Industriële productie in de Ver. Staten en de O.E.E.S.-landen

Hoe valt dit te rijmen met de hier weergegeven en moeilijk betwistbare argumentatie? Dit is een kwestie van kwantiteiten, zodat alleen een beroep op cijfers, i.c. op de omvang en de richting van de wereldhandelsstromen, uitsluitel kan brengen. De kringloop van de wereldhandel goederenstromen is weergegeven in grafiek 2. De wereld is daarbij verdeeld in drie gebieden, waarvan de landen buiten de Verenigde Staten en de O.E.E.S.-landen („rest van de wereld”) zonder een grote fout te begaan als de grondstoffenproducerende landen kunnen worden beschouwd.

Zien we de handelsstromen als draagsters van de internationale conjunctuurbeweging, dan blijkt de Amerikaanse conjunctuur rechtstreeks slechts met een dunne draad aan Europa verbonden te zijn. Ter vergelijking diene, dat de Europese uitvoer naar de Verenigde Staten, die volgens de grafiek in 1956 \$ 2,7 mrd. bedroeg, correspondeert met ca. 1 pCt. van de totale productie der betrokken Europese landen. Dit betekent dat een Amerikaanse invoerdaling van bijv. 10 pCt. een Europese produktiedaling van slechts 0,1 pCt. oproept en een volledig wegvallen van de uitvoer naar de Verenigde Staten een produktiedaling van niet meer dan 1 pCt. Dit zijn effecten, die verwaarloosbaar klein zijn.

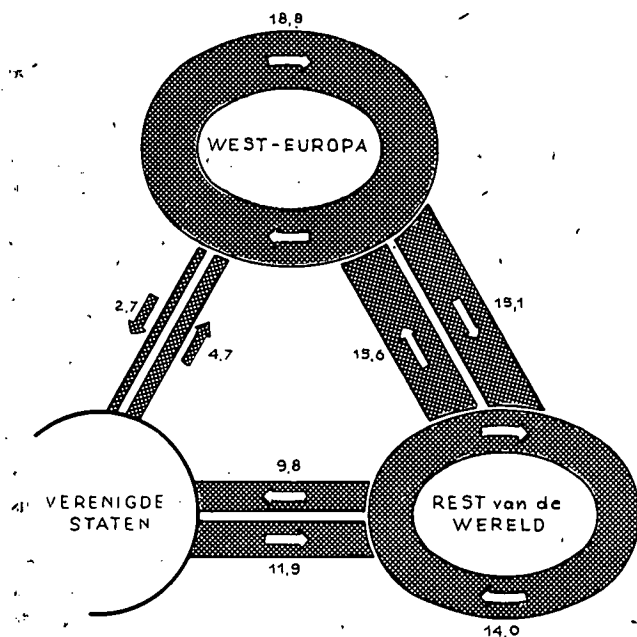
Intussen is hiermee alleen nog maar het directe effect in aanmerking genomen. Veel belangrijker schijnt het indirecte effect, dat via de grondstoffenproducerende landen loopt. De Verenigde Staten voeren weinig Europese produk-

ten, doch veel grondstoffen in. De grondstoffenproducerende landen zullen dus, anders dan Europa, wel sterk getroffen worden door een Amerikaanse conjunctuurdaling. Vooral hun uitvoerprijzen zijn hiervoor zeer ontvankelijk. Bovendien plegen deze landen hun invoer meer en directer dan in Europa en de Verenigde Staten het geval is af te stemmen op hun deviezenontvangsten. Een daling van hun uitvoerwaarde wordt dan ook vrij snel en volledig doorgegeven in de vorm van een invoerdaling. Daar Europa onder hun leveranciers een overwegende plaats inneemt, slaat dit vooral op de Europese uitvoer terug.

Zo zou het inderdaad kunnen gaan. In 1954, toen zich volgens grafiek 1 een niet onbelangrijke Amerikaanse recessie voordeed, is de Europese conjunctuur echter niet aangetast. Dit kwam omdat de impulsen die van de Europese conjunctuur op de grondstoffenproducerende landen uitgingen, het effect van de Amerikaanse conjunctuurdaling overcompenseerden. Het gewicht van de Europese economie op de internationale grondstoffenmarkten is ongeveer anderhalf maal zo groot als dat van de Amerikaanse economie (zie grafiek 2). Bovendien ondersteunen de Europese landen elkaar bij een gemeenschappelijke hoogconjunctuur in sterke mate: de onderlinge Europese handelsstroom is de dikste van alle.

grafiek 2

WERELDHANDEL IN 1956

Goederenstromen, mrd. \$ f.o.b.

West-Europa omvat de landen aangesloten bij de Organisatie voor Europese Econ. Samenwerking

Het enig mogelijke knelpunt voor een Europese hausse bij een Amerikaanse conjunctuurdaling is de dollarpositie, en hiermee zijn we weer terug bij het uitgangspunt van dit artikel. De Europese dollarpositie liet in 1954 een voortzetting van de hausse toe wegens de hoge buitengewone dollarontvangsten. Wil men zich ook in de toekomst vrij kunnen bewegen, dan is het zaak om in de hausse dollarreserves op te bouwen door iets minder hard van stapel te lopen dan de Verenigde Staten. Dit is wel het

AMSTLEVEN

Levensverzekering

BUREAU VOOR
PERSONEELVERZEKERING

(Advertentie)

belangrijkste recept voor een eventuele gezamenlijke Europese conjunctuurpolitiek. Doorgaans wordt ook aan de afzonderlijke landen aangeraden, in de hausse deviezen-reserves te vormen als indekking tegen een eventuele conjuncturele neergang. Een nadeel bij het afzonderlijk optreden van de verschillende Europese landen is echter dat zij dan — zoals thans West-Duitsland doet — ten dele elkaars reserves aftappen. Bovendien, wanneer een land van Europese grootte zich op eigen gelegenheid externe conjunctuurreserves tracht te verwerven, werkt dit alleen defensief. Wordt het hele gewicht van de Europese economie als stabiliserend element in de wereldconjunctuur gebruikt, dan wordt daarenboven een actieve invloed ten goede uitgeoefend.

Het spreekt vanzelf dat er naast de handelsstromen, tussen de Amerikaanse en de Europese economie nog andere punten van contact zijn, die de Amerikaanse conjunctuur-beweging zouden kunnen overbrengen. Zo treedt in plaats

Directiekamers

In films en romans pleegt de directeur van een onderneming meestentijds in een ruime en bijzonder luxueus ingerichte kamer te zetelen, hoog boven het stadsgewoel. De werkelijkheid blijkt evenwel anders te zijn, zoals een publikatie van de „Executive Furniture Guild” heeft uitgewezen. Volgens deze instelling is de gemiddelde directiekamer in de Verenigde Staten een opslagplaats. Men constateerde uit een onderzoek op 1.000 kantoren, dat de inrichting in de meeste gevallen even uitnodigend was als de binnenzijde van een goederenwagen. Zij bestaat uit te donkere vloerbedekking, massieve eiken meubelen en onbetekenende prenten aan de wand, die daar als bij toeval zijn terechtgekomen, terwijl gordijnen ontbreken. Het beste wat ervan kan worden gezegd is, dat alles goed wordt onderhouden en schoongemaakt. Minder dan de helft van de kamers had een tapijt. In 58 pCt. ervan waren minder aantrekkelijke delen van de inrichting — bijv. kachels — te opvallend geplaatst; 72 pCt. van de kamers was zo klein, dat zij zelfs de importantie van degene die er zijn dagen moet doorbrengen niet vermochten te suggereren. De oorzaak is waarschijnlijk, dat in twee derde van de kantoren het decor (of het gebrek daaraan) werd verzorgd door secretarissen, echtgenoten, vrienden of andere „well-meaning nonprofessionals”.

van geleiding soms inductie op, wanneer een plotselinge omslag bij wijze van psychische schok overspringt. Daar dergelijke schoksgewijze ontwikkelingen zich na de laatste oorlog niet meer hebben voorgedaan, was er ook geen mogelijkheid van inductie.

Een tweede verbindingsmogelijkheid buiten het handelsverkeer om zijn de Amerikaanse investeringen in Europa. Zowel na de tweede als na de eerste wereldoorlog is de Europese wederopbouw voor een groot deel met Amerikaans kapitaal gefinancierd. In de jaren twintig gebeurde dit overwegend met schichtige bankkredieten, die van meet af aan de Europese economie ondermijnden. In de jaren veertig en vijftig was de buitengewone dollarhulp daarentegen, zoals hiervóór reeds bleek, een stabiliserende in plaats van een labiliserende factor.

Alleen het contact via de effectenbeurs is door toedoen van een aantal belangrijke gemeenschappelijk genoteerde fondsen nog steeds, of beter opnieuw, vrij nauw. Naar de na-oorlogse ervaring heeft uitgewezen, is het verband tussen de effectenbeurs en de rest van het economisch leven echter beslist niet zo innig dat de technische verbondenheid van de vorming van de effectenkoersen ook een conjuncturele verbondenheid betekent. Bovendien zijn er, indien men dat zou wensen, wel middelen beschikbaar om de effectenbeurzen weer meer van elkaar te isoleren.

Ten slotte kan worden gewezen op het feit dat de vatbaarheid voor een conjunctuuromslag verschilt naar conjunctuurfase. Zo zou het denkbaar zijn dat in 1954, toen de Europese hausse in volle gang was, de Amerikaanse recessie gemakkelijk werd verwerkt, terwijl nu, bij een verdere overspanning van de hausse, misschien een veel kritieker punt is bereikt. Indien dit al zo zou zijn, is er dus geen toeneming van de specifieke vatbaarheid voor A-infectie (de A van Amerika), doch een verhoogde eigen labiliteit. Of dit laatste inderdaad het geval is valt echter ernstig te betwijfelen. Wanneer wordt gesteld dat de Europese hausse te ver is gegaan, wordt daarmee niet bedoeld dat de crisis en de depressie nu noodzakelijk moeten volgen, maar dat het betalingsbalansevenwicht en de prijsstabiliteit verbroken zijn. Tegen deze excessen is de thans allerwegen gevoerde desinflatiepolitiek gericht. Het is zeer onwaarschijnlijk dat deze te ver zal doorslaan. Men mag blij zijn als men de haussekrachten enigszins zal weten te beteugelen.

Slechts indien vrijwel iedereen in Europa ervan overtuigd is dat een Amerikaanse recessie ook Europa zal meeslepen, is een dergelijke reactie vrijwel onontkoombaar: algemene verwachtingen hebben op economisch gebied de neiging, verwezenlijkt te worden, omdat men zijn handelingen er door laat beïnvloeden. Een dergelijk neurotisch verband kan het best worden aangevochten door op overtuigende wijze te laten zien, dat er voor deze vrees geen reële grond aanwezig is. Dit artikel is een poging daartoe.

's-Gravenhage.

F. HARTOG.

De ontwikkeling van de import zal zeer waarschijnlijk ook in de toekomst tot exportvergroting noodzaken. De vermindering van de kapitaalopbrengsten uit het buitenland kan slechts zonder welvaartsverlies door ruilvoetverslechtering worden opgevangen door structureel veranderingen in het buitenland. Schrijver gaat na, welke mogelijkheden voor een dergelijke ontwikkeling er buiten onze grenzen liggen en lagen, daarbij onderscheid maken tussen geïndustrialiseerde en niet-geïndustrialiseerde gebieden. De populaire these, dat iedere ontwikkeling in de onderontwikkelde gebieden de ontwikkelde economieën ten goede zal komen is slechts onder bepaalde voorwaarden juist. Een onderzoek naar de omstandigheden in de ontwikkelde gebieden leidt tot de conclusie, dat het niet meer of minder dan een wonder is, dat onze exporttoeneming het restant van het betalingsbalans tekort heeft kunnen financieren.

Ontwikkeling van exportmogelijkheden in het buitenland.

Uit de voorafgaande bijdrage (II) is gebleken, dat de ontwikkeling van de import ondanks mitigerende factoren tot een exportvergroting noodzaakte en met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan men veronderstellen, dat dit, gegeven onze snelle bevolkingsaanwas, die om materiële voorzieningen vraagt, ook in de toekomst het geval zal zijn. Onze export van goederen en diensten is daardoor als het ware een locomotief die steeds zwaarder beladen wagons tegen een helling moet optrekken. Bij deze in verhouding tot voor de oorlog zwaardere belasting moeten wij ook meerekenen de zwaardere belasting van onze betalingsbalans, voortvloeiende uit de gedeerde of sterk verminderde kapitaalopbrengsten uit het buitenland.

Dat het opvangen van ons „rentenier-af” zijn geen geringe opgave was, blijkt uit onderstaand overzichtje, waarin de ontwikkeling van de kapitaalopbrengsten uit het buitenland in constante koopkracht gemeten sedert 1929 is weergegeven. Hierbij moeten wij in aanmerking nemen, dat van 1929-1938 niet minder dan gemiddeld 12 à 15 pCt. van onze invoer werd betaald met kapitaalopbrengsten uit het buitenland!

Kapitaalopbrengsten 1929-1955 uit het buitenland in guldens met constante koopkracht (gemeten aan het importprijsspeil) a)

1929 = 100

	1929	1938	1950	1952	1955
Kapitaalopbrengsten	100	80	13	23	25

a) Berekend uit gegevens in: H. M. H. A. van der Valk: „Egalisatiefondsen in Engeland en Nederland”, 1939; C.B.S. Jaarboekjes 1951, 1953 en 1956.

Men ziet hieruit dat de koopkracht van onze kapitaalopbrengsten uit het buitenland in verhouding tot vóór de oorlog met niet minder dan 3/4 is verminderd. Het is duidelijk, dat een dergelijke ontwikkeling zonder welvaartsverlies door ruilvoetverslechtering slechts kan worden opgevangen door stringente structuurveranderingen in de groeiende economieën in het buitenland. In de taal van onze beeldspraak komt het erop neer, dat, terwijl de wagons, die de exportlocomotief moet trekken, zwaarder zijn beladen, de helling zodanig gunstiger zou

Nederlands positie in een groeïende wereldeconomie (III)

moeten worden, dat de locomotief door de gunstiger helling geen extra energie verliest aan de zwaardere belading van de wagons.

In economisch jargon betekent dit, dat de structuurveranderingen zoals reeds werd aangegeven, hierop moeten neerkomen, dat verschuivingen in de comparatieve kostenvoordelen in de wereldeconomie zich minstens geheel synchroon moeten ontwikkelen aan die in onze eigen nationale economie. Dit is gegeven de geschetste forse nadelige verschuiving in het patroon van onze eigen comparatieve voordelen voorwaar geen geringe conditie.

Welke mogelijkheden voor een dergelijke ontwikkeling liggen en lagen er nu buiten onze grenzen?

Om deze vraag te onderzoeken en het probleem verder uiteen te rafelen lijkt het nuttig twee soorten van gebieden te onderscheiden, nl.:

- geïndustrialiseerde gebieden;
- niet-geïndustrialiseerde gebieden.

Zonder op de minutieuze details van de definitie en de indeling in te gaan (het gaat hier slechts om een grof onderscheid dat voor ons doel en voor de praktijk voldoende is), lijkt het tevens nuttig om te constateren dat Nederlands in- en uitvoer een speciale structuur heeft: 60 pCt. van de invoer bestaat uit landbouwprodukten, grondstoffen e.d., en 40 pCt. uit industrieprodukten.

De landbouwprodukten en grondstoffen komen voor een groot deel uit niet-geïndustrialiseerde gebieden. De Nederlandse export daarentegen bestaat voor een groot deel (nl. voor ruim 60 pCt.) uit industrieprodukten. De resterende 40 pCt. agrarische produkten zijn in belangrijke mate bestemd voor lokale markten. Ongeveer 60 pCt. van de industrieprodukten gaat weer naar andere industriegebieden.

Ontwikkeling van onderontwikkelde gebieden.

Ook al exporteren wij betrekkelijk weinig naar de niet-geïndustrialiseerde (veelal economisch „onderontwikkelde” gebieden), dan betekent dit niet dat de ontwikkeling voor ons aldaar onverschillig is. Met name wat betreft de leveranties van niet-industriële goederen zijn wij geïnteresseerd in het verloop van het expansionistische proces in deze gebieden.

In dit opzicht zijn er verschillende alternatieve mogelijk-

heden denkbaar. Het staat wel vast, dat in deze laatste gebieden, die meestal eindprodukten importeren en primaire produkten (grondstoffen, landbouwprodukten) exporteren, de mogelijkheden tot importvervanging nog bijzonder groot zijn en stellig aanzienlijk groter zijn dan in Nederland. Er heerst in deze gebieden dan ook een koortsachtige activiteit om importvervanging af te dwingen. Als bijen uitzwerfend om honing te verzamelen voor de lege raten, speuren de jonge al of niet ambitieuze ambtenaren uit onderontwikkelde gebieden naar mogelijkheden om westerse industrieën te imiteren.

Deze imitatie is doorgaans niet gebaseerd op spontane groei, doch op een geforceerde groei, die plaatsvindt achter hoge tariefmuren of andere importbelemmeringen. Nu hebben tariefbelemmeringen in deze gebieden vaak een andere invloed dan tariefbelemmeringen in het Westen, zodat de klassieke economische kanttekening die men geneigd is te plaatsen: „They do damage; down with them!” hier niet altijd zonder meer opgaat.

Indien zij dienen om de aankopen van geïmporteerde luxeprodukten af te remmen, teneinde met de zo verkregen deviezen de import van kapitaalgoederen mogelijk te maken, gaat het slechts om de substitutie van het ene importprodukt voor het andere. De totale vraag naar importprodukten wordt er niet door beïnvloed. Zij kan zelfs worden gestimuleerd, indien de expansie die door de import van kapitaalgoederen teweeg wordt gebracht, nieuwe importbehoeften creëert en stimuleert. Maar al te vaak echter beperken de jonge gebieden de gehele import (en dus de gehele export), zodat de expansie dan niet alleen geforceerd importbelemmerend is wat de aanbodzijde betreft, doch ook wat de vraagzijde aangaat.

Voor zover de expansie op importafremming is gebaseerd, betekent een en ander een regelrecht welvaartsverlies voor de aan deze gebieden leverende landen. Deze importafremming behoeft echter niet per sé door protectionistische maatregelen tot stand te komen. Ook zonder protectionisme zijn importafremmende elementen zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde aanwezig, omdat de expansie in deze gebieden doorgaans gebaseerd is op de verwerking van eigen exportprodukten, althans voor zover deze uit grondstoffen bestaan. De daarmee gemaakte goederen dienen dan ter vervanging van geïmporteerde eindprodukten (dit is dus precies het omgekeerde proces als in ons land!). Dit soort van expansie helpt landen als Nederland natuurlijk van de wal in de sloot (ook dus indien zij „spontaan” en niet door de geforceerde werking van tariefmuren plaatsvinden), omdat zij voor deze gebieden zelf een tendentie tot ruilvoetverbetering inhoudt, die een ruilvoetverslechtering voor andere gebieden betekent en dus een amputering van andermans welvaart.

Zelfs indien slechts een verandering in importstructuur plaatsvindt (d.w.z. een verschuiving van de import van consumptiegoederen naar kapitaalgoederen) en de totale import zelf niet verandert, dan nog blijft er het feit, dat de expansie zelf doorgaans gebaseerd is op vraagvergroting voor eigen exportprodukten, zodat een ongunstig effect (althans vanuit typisch Nederlandse gezichtshoek gezien) blijft bestaan. Het wordt alleen getemperd in vergelijking tot het hiervóór besproken geval, waar en import en export tegelijkertijd afnamen.

Denkbaar is zelfs nog, dat indien de expansie in het ontwikkelende gebied gunstig verloopt, de vraag naar importgoederen wordt gestimuleerd en dus absoluut groter wordt. Het hogere inkomen roept dan de mogelijk-

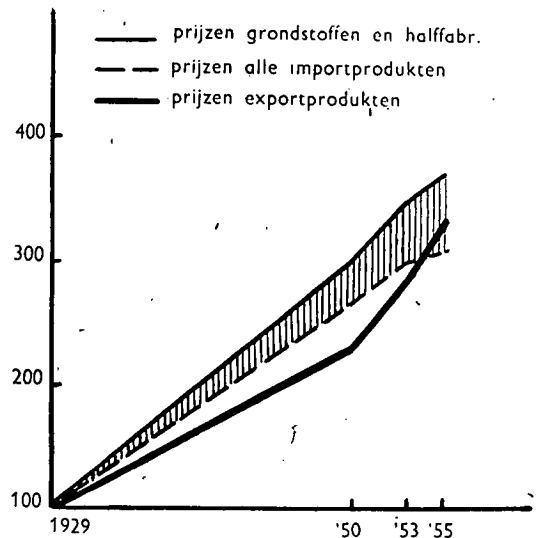
heden tot het in grotere kwantiteiten of betere kwaliteit aankopen van buitenlandse produkten in het leven.

Indien een en ander echter tegelijkertijd gepaard gaat met vraagvergroting voor eigen exportprodukten, zal uiteindelijk het resultaat een neutrale expansie zijn ofwel hoogstens een expansie gebaseerd op een zwakke importafremming of -stimulering.

Eerst indien de aanbodsvergroting eenzijdig in de exportsector zou plaatsvinden, en de vraag naar uit het buitenland geïmporteerde produkten eenzijdig zou toenemen, zou de economische groei in de beschreven gebieden relatief grote expansieverliezen meebrengen. De populaire these dat iedere ontwikkeling van onderontwikkelde gebieden de ontwikkelde economieën ten goede zal komen is dan ook slechts onder bepaalde voorwaarden juist. Hoe dit alles ook zij, vast staat dat de industrialisatiepogingen in alle delen van de wereld de grondstoffen relatief duur maken en dit legt op onze economie, die sterk op de import van grondstoffen is aangewezen, een extra last.

Een en ander blijkt wel uit onderstaande grafiek, waarin de ontwikkeling van het importprijsniveau is uitgesplitst in de import van grondstoffen en halfabrikaten en eindprodukten. Wij moeten hierbij bedenken, dat de import van grondstoffen en halfabrikaten ongeveer 1/3 van onze totale import uitmaakt.

Prijsniveau van geïmporteerde grondstoffen en halfabrikaten in verhouding tot gemiddeld importprijsniveau en exportprijsniveau

Ontwikkeling van „ontwikkelde” gebieden.

Thans resteert nog een excursie naar de omstandigheden in meer ontwikkelde gebieden om de verkenning van het gehele terrein der wereldeconomie te voltooien.

Wij zouden, evenals wij voor de niet-industriële gebieden een grove indeling van „expansiegevallen” maakten, dit ook voor de industriegebieden kunnen doen. Voor deze gebieden zouden wij dan in hoofdzaak een tweetal mogelijkheden kunnen onderkennen. In de eerste plaats gebieden (zoals Nederland), die eenzijdig op import zijn aangewezen en genoodzaakt zijn om de basis van hun export snel te verbreden. In de tweede plaats die gebieden, die in ruime mate — of zelfs voor bijna het gehele assortiment van hun importpakket — artikelen importeren, die concurreren met de voortbrengselen van de eigen nationale economie. Indien een zo grote diversiteit in de economische structuur bestaat, is het waarschijnlijk, dat een stijgende arbeidsproductiviteit in gelijke mate in met importen concurreren-

de als in exportindustrieën plaatsvindt, zodat als gevolg hiervan deze geen verandering in in- en uitvoer teweegbrengt, en dus alleen nog de invloed van de bevolkingsuitbreiding op de internationale handel overblijft.

Het is waarschijnlijk geen toeval, dat van 1900-1950 het aandeel van de invoer in het nationaal produkt van de Verenigde Staten in dezelfde mate afnam als de arbeidsproductiviteit toenam, zodat in feite de wereld niet heeft geprofiteerd van de welvaartsstijging in dit werelddeel! ¹⁾

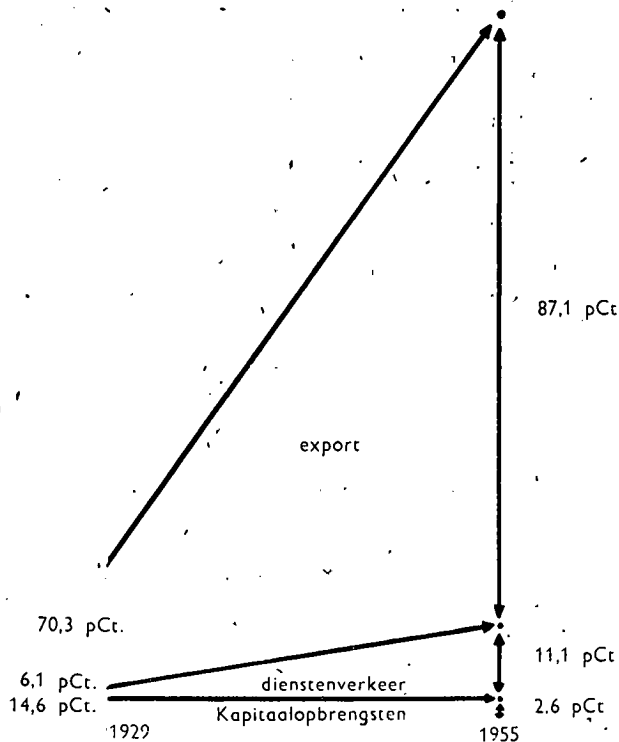
Hoe dit alles ook zij, ook deze zijde van het probleem leert ons, dat de taak van de Nederlandse exporteur verre van gemakkelijk is. Alle mogelijkheden en krachten, die elders in de wereld importvergroten werken, zullen tot het uiterste moeten worden uitgebuit.

In het licht van bovenstaande kanttekeningen — rekening houdend met de reeds beschreven verlichtingen, die aan de importzijde plaatsvonden — is het niet meer of minder dan een wonder, dat onze exporttoeneming het restant van het betalingsbalanstekort heeft kunnen financieren.

Structuurveranderingen.

Onderstaand grafiekje toont duidelijk hoe de in waarde en hoeveelheid toegenomen import wordt gefinancierd in vergelijking tot 1929. Relatief zijn daarbij — zoals ook uit de grafiek blijkt — de prestaties van onze dienstenverlenende ondernemingen zelfs nog groter geweest dan die van onze goederenexporteurs.

De financiering van de import 1929-1955

¹⁾ Er valt de laatste jaren een zeker kentering in deze tendentie waar te nemen, waarschijnlijk ten gevolge van relatief sterk stijgende kosten (afnemende meeropbrengsten) in de grondstoffensectoren in de Verenigde Staten, waardoor vooral de import van grondstoffen wordt opgevoerd. Ten overvloede zij aangetekend, dat het feit dat wij niet of nauwelijks van de toegenomen welvaart in de Verenigde Staten hebben geprofiteerd, niet impliceert dat daarom de export naar de Verenigde Staten niet zou zijn toegenomen (het tegendeel is namelijk waar) om de eenvoudige reden, dat in dit opzicht de toenemende bevolking importstimulerend blijft werken.

Er zijn drie hypothesen ter verklaring van het bovenstaande „wonder” of zo men wil „raadsel” mogelijk.

In de eerste plaats kan een in verhouding tot ons land snellere inkomensgroei in het buitenland (uiteraard voor zover deze een importexpansie bewerkstelligt) een gunstige invloed op onze export hebben uitgeoefend.

Echter van 1950 (het eerste jaar na de oorlog dat ongeveer met de situatie in 1929 te vergelijken was) tot en met 1955 nam het reëel produkt in onze belangrijkste afzetgebieden (gewogen naar de betekenis van deze gebieden voor onze export) met ongeveer 5 pCt. per jaar toe. Dit groeipercentage is ongeveer even groot als dat in ons land in dezelfde periode, zodat deze hypothese niet juist lijkt. Ook een hogere inkomenselasticiteit van de import elders zou voor ons land gunstig kunnen zijn. Alle beschikbare gegevens wijzen — althans in hun algemeenheid — op het tegendeel. Rest als derde hypothese dat in het buitenland de comparatieve voordelen speciaal ten gunste van importen uit ons land zijn verschoven.

Om dit te onderzoeken is het van groot belang voor een land als het onze, dat het de ontwikkeling van en verschuiving in het produktie- en daarmee het importpatroon in een groeiende wereldeconomie op de voet volgt. Zo neemt de import van sommige goederen snel toe, indien het nationaal inkomen verandert, terwijl de import van andere produkten langzaam toeneemt of zelfs vermindert. Hoewel men de welvaart in andere landen niet in de hand heeft, kan men in dit opzicht natuurlijk wel de eigen economische positie in de wereldeconomie beïnvloeden, namelijk door de keuze in de voortbrenging der goederen. Men kan de situatie op de wereldmarkt zoveel mogelijk uitbuiten door die produkten te fabriceren, waarnaar een intensieve en groeiende vraag verwacht mag worden respectievelijk die goederen, waarvoor een hoge prijselasticiteit bestaat. Er zijn dus eigenlijk twee mogelijkheden: ófwel profiteren van veranderingen die zich in de wereld-exportstructuur voltrekken, ófwel trachten de concurrenten te verdrijven door tegen prijzen en condities te leveren, die de kopers weglokken van andere leveranciers.

Nog beter is het, nationaal-economisch gezien, indien men het ene doet en het andere niet nalaat. Dit is in gepolijste woorden geformuleerd niets anders dan het A.B.C. van iedere markt koopman.

Wanneer wij nu in verband met het bovenstaande de veranderingen in het wereldhandelsverkeer analyseren, blijken zich hier merkwaardig snelle veranderingen te voltrekken. Sommige produkten nemen snel in betekenis toe, terwijl andere produkten snel in betekenis afnemen. Zeer grof zou men de volgende indeling in goederencategorieën kunnen maken, nl.:

- „dynamische” exportprodukten;
- „statische” exportprodukten;
- „achterblijvende” exportprodukten.

„Dynamische” exportprodukten zijn dan die goederen, wier aandeel in het wereldhandelsverkeer voortdurend toeneemt. „Statische” exportprodukten zijn die goederen, die zich verhoudingsgewijs op hetzelfde niveau kunnen handhaven en relatief noch vooruit, noch achteruit gaan. „Verouderde” exportprodukten zijn dan die produkten, die in het wereldhandelsverkeer voortdurend terrein verliezen. Het spreekt vanzelf, dat dit terreinverlies geen absoluut verlies behoeft te zijn, hoewel een absoluut verlies in bepaalde gevallen zeker niet ondenkbaar is.

Nu moet er allereerst op gewezen worden, dat zich in de Nederlandse export in snel tempo een algemene structuur-

wijziging voltrekt, die eerst gesignaleerd moet worden. Het is de verhouding tussen landbouw- en industrie-producten. Onderstaand tabelletje illustreert dit duidelijk:

Procentuele samenstelling van de Nederlandse export

	1929	1938	1950	1952	1954	1955
Landbouw	55	53	48	42	40	38
Industrie	45	47	52	58	60	62

Aangezien alles erop wijst, dat dit proces zich verder zal voltrekken, omdat de verdere expansiemogelijkheden in de landbouw beperkt zijn, zullen wij hier al onze aandacht concentreren op de industriële export, nu deze in plaats van minderheidssector meerderheidssector is geworden.

De eerste vraag, die de nieuwsgierigheid prikkelt, is of en hoe onze industriële export zich in de gehele felle strijd om de levering van industrie-producten op de wereldmarkt kan redden. Onderstaand overzichtje toont de ontwikkeling van het aandeel van de Nederlandse industriële export in de totale wereldexport van industrie-producten (d.w.z. van de belangrijkste landen die meer dan 90 pCt. van de wereldexport voor hun rekening nemen).

Aandeel in wereldexport industrie-producten a)
(in pCt.)

	1929	1937	1950	1954
Verenigd Koninkrijk	23,2	21,8	25,4	20,4
Verenigde Staten	20,7	19,7	27,3	25,2
Frankrijk	10,8	5,9	10,0	9,1
West-Duitsland	14,2	15,1	7,3	14,8
Oost-Duitsland	7,1	7,6	—	—
België, Italië, Zweden, Zwitserland	13,8	14,9	17,2	15,9
Canada	3,3	4,8	6,1	6,2
Japan	4,0	7,2	3,4	4,6
Nederland	2,9	3,0	3,3	3,8
Totaal	100	100	100	100

a) Onderstaande gegevens en de hierna volgende werden ontleend aan of berekend uit: H. Tyszynski: „World trade in manufactured commodities”, Manchester School 1951; A. K. Cairncross: „World trade in manufactures since 1900”, *Economia Internazionale* 1955; Statistieken voor de In- en Uitvoer 1929, 1937, 1938, 1950, 1954 en gegevens verstrekt door de heer F. J. Clavaux, chef van het Bureau Statistische Documentatie van het Directoraat Generaal voor de Buitenlandse Economische Betrekkingen.

Het beeld ziet er niet ongunstig uit. Wij hebben, gezien ons bescheiden aandeel in het totale wereldhandelsverkeer in industrie-producten, zelfs een behoorlijk succes weten te boeken. In ongeveer 15 jaar tijds is ons aandeel van 2,9 pCt. toegenomen tot 3,8 pCt., ofwel een toeneming van het aandeel van 31 pCt. In de export-olympiade is voor ons weliswaar geen goud weggelegd, maar wel zilver. Wij zijn namelijk — na de recordhouder Canada — het hoogst geklasseerde land, indien wij onze relatieve prestaties vergelijken met die van andere landen. Wij worden daarbij op de voet gevolgd door de Verenigde Staten en Japan.

Toeneming van het procentuele aandeel in de wereldexport van industrie-producten 1954 t.o.v. 1929

(1929 = 100)

Canada	+ 90 pCt.
Nederland	+ 31 pCt.
Verenigde Staten	+ 22 pCt.
Japan	+ 17 pCt.
België, Italië, Zweden, Zwitserland	+ 15 pCt.
West-Duitsland	+ 4 pCt.
Frankrijk	— 15 pCt.
Verenigd Koninkrijk	— 22 pCt.

Deze winst is vermoedelijk voor een niet onbelangrijk deel geboekt dank zij het wegvallen van een deel van de Oostduitse export, doch het Verenigd Koninkrijk, dat hiertoe veel meer geëquipeerd zou moeten zijn, blijkt deze kansen niet te hebben kunnen uitbuiten.

Ondertussen is het nuttig om na te gaan hoe wij deze

economische winst hebben kunnen boeken. Daarbij kan men er niet aan ontkomen de ontwikkeling van de gehele wereldmarkt onder de loep te nemen en met name de ontwikkeling van de goederenmarkten afzonderlijk te bezien. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de indeling, die wij in het begin van deze paragraaf lanceerden, nl. in „dynamische” exportproducten (met toenemend aandeel in de wereldexport), „statische” exportproducten (met ongeveer gelijkblijvend aandeel) en „achterblijvende” exportproducten (met dalend aandeel). De ontwikkeling van de samenstelling van het wereldexportpakket was, nl. als volgt:

Samenstelling wereldexportpakket
(in pCt.)

	1899	1913	1929	1937	1954
machines, instrumenten etc.	7,5	9,7	11,4	12,9	17,7
elektrotechn. produkten	0,9	2,6	4,0	4,9	6,0
vervoermiddelen	5,0	7,3	11,8	12,4	16,2
chemische produkten ..	8,5	8,5	8,1	9,5	11,8
metalen en metaalprod.	11,3	13,8	12,7	16,0	13,8
textielprodukten	34,2	28,2	23,3	18,2	10,3
papier, hout en overige produkten	32,6	29,9	28,7	26,1	24,2
Totaal	100	100	100	100	100

Men kan hieruit opmaken, dat machinerieën, elektro-technische produkten, chemische produkten en vervoermiddelen tot de dynamische exportprodukten gerekend kunnen worden. Textiel en „overige” industrie-producten (waaronder papierwaren, houtwaren, produkten van de leerindustrie e.d.) behoren tot de typisch „achterblijvende” produkten. De resterende groep kan dan als een groep van statische exportprodukten worden gekenschetst.

Wat levert nu een zelfde serie foto's van de structuurontwikkeling in de Nederlandse export op?

Voor ons land kunnen alleen gegevens over een kortere periode (nl. vanaf 1929) worden berekend, doch dit is niet zo'n groot bezwaar. Een periode van 15 jaar is voldoende lang om enig idee te krijgen van de veranderingen, die gaande zijn. Onderstaand staatje geeft de verhoudingen, die wij eerst voor de wereldeconomie gaven, thans voor de Nederlandse economie weer:

Samenstelling industriële export Nederland
(in pCt.)

	1929	1938	1954	1955
machines, instrumenten etc	5,5	5,1	6,7	7,5
elektrotechn. produkten	14,9	14,4	13,8	14,0
vervoermiddelen	6,1	10,7	11,4	9,7
chemische produkten	10,0	12,9	13,1	13,1
metalen en metaalprod.	12,1	13,2	15,2	16,8
textielprodukten	27,6	19,5	19,2	17,7
overige produkten	23,8	24,2	20,6	21,2
Totaal	100	100	100	100

Met weinig moeite kan men thans de series situatiefoto's confronteren. In 1929 blijken nl. de „dynamische” en „statische” exportprodukten in verhouding tot de overige exportgoederen (d.w.z. „achterblijvende” exportgoederen) in de wereldeconomie als totaliteit in een verhouding van grofweg 1 : 1 te zijn verkocht. Ook voor het Nederlandse exportpakket was deze verhouding in 1929 1 : 1.

In 1954 is deze verhouding voor de gehele wereld sterk verschoven. Zij werd namelijk 2 : 1, terwijl deze verhouding voor Nederland niet werd gehaald. In ons land was deze verhouding ongeveer 3 : 2. Dit betekent dus, dat de Nederlandse industrieel en de Nederlandse exporteur de

Schrijver stelt de vraag, of in Nederland, in plaats van een te hoog investeringsniveau, wel op tijd voor voldoende kapitaal is gezorgd. De noodzaak om de consumptie te beperken teneinde de produktiemogelijkheden te vergroten wordt sterker indien men weet dat de bevolking zich zal uitbreiden. Bij de beantwoording van de vraag, hoe de oudedagsvoorziening moest worden gefinancierd, werd tot het omslagstelsel besloten, omdat naar het oordeel van de S.-E.R. alleen dit stelsel tot een doelmatige financiering van het algemeen bodempensioen zou leiden en de bezwaren tegen de fondsvorming te groot zouden zijn. Ware niet zo rigoureuus tussen het omslagstelsel en de fondsvorming gekozen, dan zou de ontwikkeling een ander beeld hebben vertoond. We hadden dan volgens schrijver kapitaalvorming naast een verschuiving van de bestedingen verkregen; thans mag worden gesteld, dat wordt verteerd, wat redelijkerwijs had moeten worden bespaard.

Het is ál besteding en investering wat de klok slaat. Te elfder ure heeft de Regering ontdekt, dat beperking geboden is. Vóór de klok twaalf slaat moeten we zuinig worden met geld. We moeten zo min mogelijk besteden en zo krap mogelijk investeren. Dit als reactie op de overmaat van de laatste jaren.

Maar is het wel wáár, dat we de laatste jaren boven het noodzakelijke hebben geïnvesteerd? Dat is hoogst onwaarschijnlijk als we denken aan de bevolkingsaanwas en beseffen de harde noodzaak om de produktiemogelijkheden te verbeteren teneinde internationaal op de hoogte te blijven en ons aan te passen aan de nieuwste ontwikkelingen. Men moet de vraag anders stellen, nl. *hebben we wel op tijd gezorgd voor voldoende kapitaal?*

De boeken over de grondslagen van de economie beginnen met het eenvoudige verhaal van Robinson Crusoe, die zich vrijwillig een consumptieve beperking oplegde teneinde zijn produktiemogelijkheden te vergroten. De noodzaak om aldus te handelen wordt sterker indien men weet, dat de bevolking zich zal uitbreiden. Meer mensen zullen onderdak vragen, meer monden voedsel, meer handen werk. Vandaar, dat het werkzame deel van een groeiende bevolking, de producenten, de actieven, zich veel moeten ontzeggen. Als de bevolking al dadelijk teveel van een hogere produktiviteit verteert, is zulks voor dat moment prettig, maar het gevaar ontstaat, dat zij straks tekort zal komen voor jong (school- en werk-

(vervolg van blz. 902)

drastische verschuivingen in de wereldeconomie niet geheel op de voet hebben gevolgd.

Dit betekent ook, dat het voorafgaande geen verklaring biedt voor het verschijnsel der bijzonder hoge exportprestaties, die Nederland na de oorlog leverde, omdat wij achterhinkten bij het bijhouden van het structuurveranderingsproces in de wereldeconomie, waarbij de exportmogelijkheden voor sommige bedrijfstakken aanzienlijk sneller toenemen dan voor andere. Met recht kunnen we dus van een Nederlands „exportraadsel” spreken.

In een volgende bijdrage zal getracht worden dit raadsel op te lossen.

's-Gravenhage.

Dr. J. WEMELSFELDER.

Besteding en investering

ruimten) en voor oud (zorg voor bejaarden). Is het misschien moeilijk uit te rekenen welk percentage de actieven van hun produktievermeerdering moeten afstaan ten behoeve van „jong”; voor „oud” hebben we een berekening, die de weg kan wijzen.

In zijn advies inzake de wettelijke ouderdomsverzekering heeft de Sociaal-Economische Raad (publikatie nr. 3 van 1954)¹⁾ op grond van door het Nationale Plan opgestelde berekeningen met vrij grote nauwkeurigheid kunnen stellen, dat ten behoeve van de ouderdomsverzekering ca. f. 655 mln. zou moeten worden opgebracht, waarvan f. 615 mln. aan ouderdomspensioen zou worden uitgekeerd, f. 20 mln. benodigd zou zijn voor de administratie (uitvoering) en f. 20 mln. voor het vormen van een schommelfonds.

Dit is niet allemaal nieuw geld. Het bedrijfsleven betaalde, vóór de Noodvoorziening verviel, een vereveningsbelasting (f. 250 mln.), die nu is afgeschaft. Mede daardoor kon een loonsverhoging worden gegeven (5,6 pCt. tot een maximum van f. 6.900) als compensatie voor een premiebetaling (6,75 pCt. van f. 6.900). Het Rijk kon de vereveningsheffing missen wegens het vervallen van de Noodwet Ouderdomsverzekering (f. 255 mln.). In wezen komt deze financiering hierop neer, dat het bedrijfsleven 83 pCt. van de premie betaalt en de werkenden 17 pCt.²⁾

Volgens zijn prognose in publikatie no. 3 verwachtte de S.-E.R. bij de inwerkingtreding van de A.O.W.:

1. een geringe stijging van het prijsniveau van de binnenlandse bestedingen en dat van de export en, daarmee samenhangende, een daling van het volume van de export en een geringe stijging van het volume van de invoer, waaruit een betalingsbalanstekort van ongeveer f. 70 mln. zou resulteren;
2. een vergroting van de reële consumptie van de bejaarden met f. 295 mln.;
3. een geringe stijging van de werkgelegenheid;

¹⁾ De navolgende cijfers zijn later aangepast, doch voor het hier volgende betoog heeft dat geen betekenis.

²⁾ Voor de ambtenaren gelden dezelfde percentages, doch op hun pensioen wordt een zodanige korting toegepast, dat zij per saldo meer voor hun oudedagsverzorging betalen dan zonder de A.O.W.-regeling.

4. een geringe daling van de reële consumptie van de loontrekkenden;
5. een grotere daling van de reële consumptie van de actieve zelfstandigen en een daling van de door hen verrichte besparingen.

We mogen de S.-E.R. dankbaar zijn voor de tijdige waarschuwing, dat de bestedingen in aanzienlijke mate zouden toenemen.

Bij de beantwoording van de vraag, hoe de oudedagverzorging zou moeten worden gefinancierd, moest een keus worden gedaan tussen het stelsel der fondsvorming (kapitaaldeckingsstelsel of rentedekkingstelsel) en het omslagstelsel. Tot dit laatste werd besloten omdat, naar het oordeel van de S.-E.R., alleen het omslagstelsel tot een doelmatige financiering van het algemeen bodempensioen zou leiden en de bezwaren tegen de fondsvorming, zowel die van het kapitaaldeckingsstelsel als die van het rentedekkingstelsel, te groot zouden zijn. Bij het kapitaaldeckingsstelsel zou een fonds moeten worden gevormd van f. 16.500 mln.; bij het rentedekkingstelsel van f. 4.885 mln. Bij de vorming van een volledig fonds in 25 jaar zou het moeten belopen f. 23.405 mln. resp. f. 7.955 mln.

Een dergelijke vermogensaccumulatie achtte de S.-E.R. niet nodig en doelloos. „Zij houdt”, schreef de S.-E.R., „geen verband met de behoefte aan investering en de omvang staat derhalve in geen rationele verhouding tot de vraag naar vermogen. Deze irrationele verhouding schept niet alleen door de incongruentie tussen vraag en aanbod van vermogen moeilijkheden bij de belegging, maar moet herhaaldelijk storend werken op de geld- en kapitaalmarkt. Het beheer van een vermogen van de geschetste omvang vereist een groot apparaat, naast dat hetwelk, onafhankelijk van de vorm der financiering, nodig is voor de premieheffing en uitkeringen. Indien het vermogen belegd wordt in de private produktie, schept dat beheer ook grote risico's, welke slechts vermeden kunnen worden door uitlening aan de gemeenschapsorganen. Op zichzelf acht de Raad deze laatste wijze van belegging niet verwerpelijk, maar ze doet door de omvang van het aanbod en het gemis van een verband met de reële behoefte aan vermogen van de Staat en de lagere organen der gemeenschap, toch weer storende invloeden voor de geld- en kapitaalmarkt en daardoor ook met betrekking tot de rentevoet ontstaan, die de in het kader van de sociale verzekeringen reeds op zichzelf gevaarlijke neiging tot belegging in aandelen belangrijk zullen versterken. Een streven in de richting van de belegging in aandelen in de sector der private produktie zou bijzondere moeilijkheden en bezwaren opleveren door de accumulatie van het door de fondsvorming ontstane vermogen in de handen van een orgaan, dat voor deze taak niet geschikt is, of waarvoor althans het doelmatige apparaat nog in leven zou moeten worden geroepen”. Bovendien zou de hiermede gepaard gaande machtsconcentratie ten aanzien van de investeringen problemen scheppen „waarvan de omvang nog niet is te overzien”.

Dit alles zou, zo schreef de S.-E.R., worden vermeden bij toepassing van het omslagstelsel, doordat geen vermogen voor reeds ingegane renten hoeft te worden gevormd en geen vermogen voor straks te verstrekken renten hoeft te worden opgebouwd. De premie zou in de eerste tientallen jaren aanmerkelijk lager kunnen zijn dan bij een rentedekking- of kapitaaldeckingsstelsel.

Men moet wel even wennen aan de gedachte, dat S.-E.R., Regering en Staten-Generaal nog maar enige jaren geleden een aanleiding om kapitaal te vormen voorbij lieten gaan uit bezorgdheid voor te grote fondsen (teveel kapitaal) en een tekort aan investeringsmogelijkheden. Een fonds van nog geen f. 8 mrd., in 25 jaar te vormen, werd irrationeel geacht wegens beleggingszorgen en objectengebrek, maar is er al een programma voor de kernenergievoorziening van ca. f. 10 mrd. Bewust heeft men afgezien van kapitaalvorming en even bewust aangestuurd op een reële toename van de consumptie van f. 300 mln., een bedrag, dat de investeringen weer stimuleert.

Ware echter niet zo rigoureuus tussen het omslagstelsel en de fondsvorming gekozen en was bijv. een nieuw bodemfonds ingesteld, de ontwikkeling zou een ander beeld hebben getoond. Had men in aanmerking genomen de verplichtingen, die een toeneming van het kindertal schept, had men ook nog gelet op de verplichtingen van ongeveer dezelfde aard voor een oudedagvoorziening, dan had men van de actieven, als werkend deel van de bevolking mogen verlangen, dat zij in meerdere mate zouden hebben gezorgd voor de mogelijkheden van financiering van de uitgaven ten behoeve van de nog-niet-werkenden en van degenen, wie de rust wordt gegund.

Het Rijk had bijv. de opbrengst van de vereveningsheffing — al ware het ten dele — voor fondsvorming kunnen gebruiken, de helft van de premie van de actieven kunnen vragen en de andere helft door middel van een „toegestane” loonronde ten laste van het bedrijfsleven kunnen brengen. Het gevolg zou zijn geweest, dat een fonds was gevormd voor noodzakelijke investeringen ten behoeve van de uitvoering van noodzakelijke werken en dat de werkenden een deel van hun bestedingen hadden overgeheveld naar de huishoudens van de bejaarden. Het bedrijfsleven had dan minder looncompensatie behoeven te geven, doch zou van de vereveningsheffing niet zijn vrijgesteld, terwijl het Rijk even goed was ontlast geweest van de uitgaven voor de vervallen noodvoorziening. We hadden dan kapitaalvorming naast een verschuiving van de bestedingen verkregen, terwijl het thans zo gesteld mag worden, dat het Nederlandse volk bezig is te verteren, wat redelijkerwijs had moeten worden bespaard.

Moraliseer ik teveel in een economisch tijdschrift als ik er op wijs, dat bij velen de gedachte leeft, dat het bij de sociale vooruitgang — die wel ieder de ander zal gunnen — mogelijk is door middel van een wet eigen verplichtingen in collectieve om te zetten en daarbij lasten te laten verdwijnen? Te weinig is men bewust, dat bij het vormen van een collectiviteit de eigen verantwoordelijkheden moeten worden gesommeerd.

Men kan natuurlijk stellen, dat de gedachte van het onderhouden van een half fonds in de verzekeringswetenschap wordt verworpen, doch er is een principieel verschil tussen verplichtingen, voortspruitende uit vrijwillig gesloten privaatrechtelijke verzekeringsovereenkomsten en de uitkeringen, die worden toegezegd door een wetgever, die de actieven tot deelneming en premiebetaling verplichten kan en overigens nog middelen ter beschikking kan stellen om het eventueel ontbrekende bij te passen. De ervaring heeft trouwens geleerd, dat de Overheid, naar gelang van de financiële mogelijkheden, van de wetenschappelijke balansen weet af te wijken.

Men kan dan betreuren, dat van een solide opzet wordt afgeweken, maar desastreuus hoeft het niet te zijn, indien onder betere tijdsomstandigheden passende maatregelen

In een discussie over de gemeenschappelijke markt als politiek probleem is het noodzakelijk een onderscheid te maken tussen het materiële en het immateriële facet. Bij dit laatste betreft het het probleem, in welke mate de afzonderlijke landen bereid zullen zijn, het absolute karakter van hun zeggingschap over eigen zaken te relativeren door mede-verantwoordelijkheid voor problemen van de overige deelnemende landen in de overwegingen t.a.v. eigen problemen te betrekken. Door het instellen van een forum tracht men te bereiken, dat een bepaald land op wettelijke gronden aan zijn mede-verantwoordelijkheid kan worden herinnerd. Het verdrag biedt volgens schrijver nog een tweede mogelijkheid hiertoe, nl. de vrije migratie van personen, hoewel deze zich voorlopig nog niet zal voordoen. Schrijver geeft aan, wat de vrije migratie van de Europeanen verlangt en tevens wat zij biedt aan gelegenheden om overtollige maatregelen op te ruimen.

Euromarkt en vrije migratie

Politieke problemen vertonen een reeks van verschillende facetten, welke hun oorsprong kunnen vinden in meer materiële factoren, zoals geografische ligging en bodemrijkdom; in meer immateriële factoren: als de historisch gegroeide mentaliteit en volksaard; of in een wisselwerking tussen beide, waarbij bovendien nog accentverschuivingen optreden. Op grond van persoonlijke inzichten geldt bij de indeling van de factoren in materieel en immaterieel veelal een verschillend criterium, zodat een schier eindeloze discussie omtrent terminologie en interpretatie kan ontstaan.

In een discussie over de gemeenschappelijke markt als politiek probleem is het ondanks het risico van begripsverwarring noodzakelijk een onderscheid te maken tussen het materiële facet, met de daarbij behorende factoren

en het immateriële. De te verwachten economische voordelen voor de deelnemende landen vormen daarbij het materiële, de historisch gegroeide gezagsverhoudingen en de nationale sentimenten het immateriële facet.

Het onderscheid tussen materiële en immateriële facetten is daarom noodzakelijk geworden omdat, gegeven de tegenwoordige denktechnieken, beide facetten volgens een eigen methode worden benaderd, waardoor het gevaar ontstaat, dat aanhangers van de ene methode hun resultaten in vergelijking tot die van de andere methode overschatten. De verwachte economische voordelen zijn met de huidige verfijnde rekenmethoden en meetinstrumenten meer toegankelijk geworden voor een kwantitatieve analyse dan het terrein van de nationale sentimenten en de historische achtergronden. De kwantitatieve analyse

(vervolg van blz. 904)

worden getroffen. In het verleden heeft het Rijk niet altijd zo gehandeld, doch bij een goed begrotingsbeleid kan zowel door het verlagen als het verhogen van fondsbijdragen tegelijk een klein stukje conjunctuurpolitiek worden verwezenlijkt. Thans had men, ter vermindering van te grote fondsen, ten tijde van het op zich nemen van nieuwe verplichtingen, een schommelfonds op hoog niveau kunnen vormen ter voorziening in de kapitaalnoed, die zich bij een groeiende bevolking en een bestedingsverruiming van circa f. 300 mln. per jaar onvermijdelijk zou moeten voordoen. Het is thans geen vraag meer, dat de werkgever bij uitbreiding van de sociale voorzieningen alsnog tot fondsvorming in een of andere richting zal moeten overgaan.

Een andere methode om de lasten van het heden te verzwaren ten bate van de noodzakelijke investeringen is het brengen van grote werken ten laste van de gewone dienst. Het Rijk doet dit reeds; aan de gemeenten is dat feitelijk niet toegestaan. Herhaaldelijk hebben diverse colleges van Gedeputeerde Staten bij hun goedkeuringsbeleid bepaalde begrotingswijzigingen aan de gemeentebesturen teruggezonden om uitgaven, die ten laste van de kapitaaldienst konden worden gebracht niet op „gewoon” te brengen om de tegenwoordige generatie niet te belasten ten voordele van het nageslacht. Voor de door Gedeputeerde Staten

dikwijls verworpen methode van financieren heb ik reeds in „E.-S.B.” van 21 juni 1950 no. 1728 gepleit om te voldoen aan de wens, dat ook gemeenten een actieve conjunctuurpolitiek zouden gaan voeren.

Nu een goede gelegenheid is verzuimd om de bestedingen te beperken en het voor de noodzakelijke investeringen benodigde kapitaal te vergroten, zullen wij waakzaam moeten zijn en trachten bij nieuwe kruispunten een andere weg in te slaan, de weg van lasten, bijv. die van het achterhouden van een deel van de toegenomen produktiviteit, of van het niet-verlenen van looncompensaties bij het betrekken van woningen, die gebouwd werden met schaars en slechts met hoge rente aangelokt kapitaal, of die van belastingen. Indien de werkenden bij het aanvaarden van een collectieve alimentatieplicht zich te weinig offers getroosten, behoren zij hun eisen om goede toekomstige levensomstandigheden te verzekeren, te matigen. Als het werkende deel van de bevolking daartoe niet bereid is, hoe zal de Regering dan nog kunnen streven naar een conjunctuurpolitiek, wier eigenaardigheid juist is, dat immer maatregelen worden getroffen, die tegen de stroom ingaan om het elan van een conjunctuurgolf af te remmen of een dal op te vullen?

Rotterdam.

J. HASPER.

kan hierop maar moeizaam binnendringen en deze sentimenten worden vrijwel uitsluitend door kwalitatieve beschouwingen benaderd. Beschouwingen, welke bovendien de uitgangstellingen van de kwantitatieve analyse kunnen beïnvloeden.

Door de exactheid van het getal werkt de kwantitatieve analyse van de economische voordelen met een grotere zekerheid en rust in discussies dan de met sentimenten geladen kwalitatieve benadering, waarbij de discussie veelal vervaagt door polemiek of woordenstrijd. Toch zou het verkeerdt zijn op grond van de meer exacte en daardoor beter gefundeerde aanpak een grotere invloed aan het materiële aspect van de gemeenschappelijke markt toe te kennen dan aan het immateriële met zijn grillige en voor buitenstaanders vaak moeilijk te volgen benaderingsmethodieken. Integendeel, het immateriële aspect is moeilijker tot oplossing te brengen dan het materiële, omdat het de Europeanen in hun geestelijke verhouding tot elkaar raakt, welke verhouding veel dieper en subtieler ligt dan de strikt materiële relaties. Zo zullen de Fransen eerder bereid zijn zakelijke transacties met de Duitsers of de Engelsen af te sluiten dan dat zij er in zullen toestemmen hun status als burger aan deze buurlanden ter discussie te stellen. Omgekeerd gelden uiteraard zelfde problemen ¹⁾.

Richten wij ons thans op het immateriële aspect van de gemeenschappelijke markt dan dient hieraan vooraf een nadere formulering gegeven te worden. Het betreft hierbij het probleem in welke mate de huidige gezagskernen in West-Europa — de afzonderlijke landen — gegeven de nationale sentimenten en de historische achtergronden bereid zullen zijn het absolute karakter van hun zeggingschap over eigen zaken te relativeren door medeverantwoordelijkheid voor problemen van de overige deelnemende landen in de overwegingen ten aanzien van eigen problemen te betrekken.

Theoretisch zou deze medeverantwoordelijkheid zonder politieke structuurwijziging binnen Europa tot stand kunnen komen, indien nl. de goede wil alleen reeds een voldoende sterke drijfveer hiertoe vormde. De praktijk heeft geleerd, dat in moeilijke situaties deze goede wil vaak verdwijnt en daarom tracht men haar te steunen door het instellen van een forum — het overkoepelend orgaan —, dat een bepaald land op meer wettelijke gronden aan zijn medeverantwoordelijkheid kan herinneren. Zo het absolute karakter van de zeggingschap over eigen zaken door de instelling van het overkoepelend orgaan reeds gerelativeerd wordt, zo biedt het verdrag tot instelling van een gemeenschappelijke markt nog een tweede, zij het voorlopig verscholen mogelijkheid hiertoe, nl. de vrije migratie van personen. De paragrafen met betrekking tot dit onderwerp zijn nog vaag en getuigen van enige aarzeling, maar toch is het voorstelbaar dat de vrije migratie in haar ideale vorm het absolute karakter van de zeggingschap over eigen zaken van de afzonderlijke landen eveneens

¹⁾ Zo meldde destijds de zondagscourant „The Observer” van de foreign secretary, Mr. Eden, de uitspraak: „that he (Mr. Eden) could feel it in his bones that the Schumann plan was no good for Britain” en daarmee werd het plan als een aantasting van Engeland als Engeland verworpen. Deze uitspraak mag als een duidelijk voorbeeld van het overheersen van nationaal sentiment of, ruimer gesteld, van het immateriële aspect gezien worden, omdat er op dat moment nog een kwantitatieve analyse van het Schumann-plan uitgewerkt moest worden.

beperkt. Indien bijv. een land constant en uitsluitend gericht op eigen belang zou trachten zijn positie ten koste van de overige landen te versterken, dan zouden aldaar zulke gunstige vestigingsfactoren ontstaan, dat lieden van over de landsgrenzen zich kwamen vestigen, aldus de „spoeling verdunnen” en op deze wijze de doelstellingen van dat land teniet deden gaan.

Deze corrigerende werking van de vrije migratie zal zich voorlopig niet voordoen, omdat zoals gezegd de definitieve regeling nog lang niet in orde is en ook omdat de gehechtheid aan het oude milieu pas bij een groot verschil in vestigingsfactoren wordt prijsgegeven. Desondanks heeft het zin een nadere beschouwing aan de vrije migratie te wijden, want het is juist dit aspect dat aan de voorgaande pogingen tot eenmaking van Europa ontbrak of althans niet zo sterk naar voren trad. De E.G.K.S. en de E.D.G. waren regelingen welke meer in het vlak van overheidsmaatregelen lagen en waarvan de Europeanen individueel de resultaten min of meer te aanvaarden hadden. Door werkelijk vrije en onbelemmerde migratie kan de gemeenschappelijke markt daarentegen aan de Europeaan een veel grotere mogelijkheid bieden tot het ontplooiën van eigen initiatief. Hij zal dan zelf kunnen kiezen in welk land hij zijn toekomst gaat opbouwen en deze keuze zal niet alleen bepaald worden door de materiële voordelen van een of ander gebied, maar ook door de persoonlijke instelling van de Europeaan zelf. Voor het tot standkomen van de vrije migratie en daardoor tevens voor het welslagen van de gemeenschappelijke markt is de persoonlijke instelling van de Europeanen een zeer belangrijke factor.

De persoonlijke instelling van de Europeanen wordt, ondanks hetgeen in dit opzicht sinds 1945 veranderd is, nog grotendeels bepaald door de nationale gemeenschap. Men is allereerst Fransman, Duitser, Engelsman of Italiaan en vanuit die afgesloten en op zichzelf staande gemeenschapsband beziet men elkaar, belast bovendien met allerlei reflexen uit het verleden. De vrije migratie binnen Europa vergt allereerst, dat men de gedachte aan een nationale gemeenschap als afgesloten groep loslaat. Deze vorm van de nationale gemeenschapsgedachte is in feite niets meer dan een werkhypothese of denkfictie, in de loop van eeuwen gegroeid en welke voor lange tijd de grondslag voor de organisatie van Europa vormde.

GEDURENDE dit tijdsverloop heeft zij zich een gevestigde plaats in het Europese denken verworven en verkreeg zelfs de status van een idee fixe. Desondanks moet men zich bewust blijven dat zij slechts een fictie in de gedachten van de Europeanen is, waarvan zij zich door eigen inspanning en geheel vrijwillig kunnen bevrijden. De fictie van de gesloten nationale gemeenschappen moet vervangen worden door een nieuwe, nl. de Europese gemeenschap. Uiteraard is deze gemeenschap op deze wijze geformuleerd ook slechts een fictie of werkhypothese, maar zij heeft het voordeel dat zij in de huidige tijdsomstandigheden zinvol is, terwijl de fictie van de gesloten nationale gemeenschap is verouderd en heeft afgedaan. Deze, voor sommige lieden wat boude stelling, kan uit de huidige politieke structuur van Europa en de wereld daarbuiten afgeleid en verdedigd worden. Binnen het kader van deze beschouwing wordt zij echter als gegeven aanvaard.

De hierboven geschetste gedachtenwijziging vormt de eigenlijke krachttoer voor de Europeanen in hun streven naar eenheid en zij vormt in feite niets minder dan een

geestelijke revolutie. Haar te volbrengen verschaft een soortgelijke ervaring als hetgeen een nieuwe geestelijke stroming bij haar aanhangers vermag op te roepen en schept eveneens een nieuw elan en gevoel van geestelijke ruimte. In de overgang van het ene denksysteem naar het andere ligt een periode van onzekerheid en tasten, maar na enige oefening kan het nieuwe systeem aangeleerd worden. Het is hier niet de plaats om nader op dit proces in te gaan en volstaan wordt met de verwachting uit te spreken dat het oude Europa, dat reeds zoveel rariteiten op geestelijk gebied moeten verwerken, nog ergens de veerkracht tot dit nieuwe ontwaken zal vinden.

Nemen wij vervolgens aan dat, naarmate de gemeenschappelijke markt op gang komt, ook de vrije migratie en de gewijzigde persoonlijke instelling van de Europeanen zich zullen ontwikkelen. Deze gewaagde veronderstelling zal menigeen het hoofd doen schudden. Maar waarom niet eens getracht, na de geconcentreerde studie over formuleringen van bepalingen, het oog voor een enkel ogenblik op de nieuwe horizon te richten? De vraag, die daarbij dan naar voren komt, raakt de verhouding die in die periode tussen de Europeanen tot stand zal moeten komen. Gegeven de gewijzigde instelling zal deze verhouding gekenmerkt worden door mobiliteit en openheid. Wat de mobiliteit betreft kan opgemerkt worden dat bij de huidige verkeerstechniek en welvaart, de vakantie maanden thans reeds een ware volksverhuizing te zien geven. De Nederlandse kust behoort dan aan de Duitsers; Parijs en de Rivièra aan de Engelsen; Fransen en Italianen zijn nog wat hokvast, doch tonen ook een groeiende belangstelling voor streken buiten hun landsgrenzen. Toch is deze mobiliteit, alhoewel in zich reeds een verheugd verschijnsel, nog niet wat de Europese eenheid behoeft. Vakantietochten betreffen slechts iets tijdelijks, een vluchtige kennisname en dan gauw weer naar huis toe. De Europese eenheid zal een meer blijvende vestiging vragen, waarbij een landsman voor zijn toekomst en verdere leven naar een ander land trekt zonder emigrant te worden. De situatie moet kunnen ontstaan dat een Nederlandse boer naar Frankrijk verhuist, een Italiaanse metaalbewerker naar het Ruhrgebied, een onderwijzer uit Heidelberg naar Sheffield en een Engels ingenieur naar Zuid-Italië. Dan zal een Europa ontstaan met de zeer geprezen mobiliteit van arbeid zoals dit in economisch vakjargon heet en waarvan de Verenigde Staten van Amerika zo'n treffend voorbeeld vormen.

Deze mobiliteit zal gepaard moeten gaan met een openheid voor elkaars levenswijzen en instituten. De landslieden zullen elkaar niet alleen moeten zien en waarderen als curiositeiten, waardoor een vakantie interessant wordt, doch men zal zich dienen te verdiepen in en vereenzelvigen met de anderen, gebruiken moeten overnemen en instituten, met name op onderwijsgebied, moeten aanvaarden. Universiteiten en hogescholen zullen wellicht in drie of vier talen gaan doceren om de vreemde toeloop te verwerken en de onderwijsnormen, ondanks verschil in methoden, zullen overal geldend moeten worden.

Ongetwijfeld is deze schets van de vrije migratie binnen een Verenigd Europa vaag, incompleet en idealistisch. Maar toch dient zij op deze wijze gesteld te worden om richting aan de pogingen tot Europese eenheid te geven.

Nu voorgaand schetsmatig is aangegeven wat de vrije migratie binnen het gebied van de gemeenschappelijke markt van de Europeanen verlangt, is tevens aangegeven in welk opzicht het invoeren van deze markt verder kan reiken dan de E.G.K.S. of de mislukte E.D.G. Het eigen initiatief van de Europeanen wordt hierbij veel meer in het geding gebracht en daarom is het welslagen van de markt niet zo zeer afhankelijk van hetgeen door de overheid wordt vastgesteld, maar van hetgeen 160 miljoen inwoners van plan zijn te gaan doen.

De gemeenschappelijke markt is ondanks de ingewikkelde begrippen en onderhandelingen over tarieven en contingenten een instituut dat zich richt tot het grote aantal kleine ondernemers, ambachtslieden en werknemers. De grote ondernemingen hebben de gemeenschappelijke markt nauwelijks nodig om tot ontplooiing te komen; zij beschikken over voldoende internationale contacten om een vestigingsplaats te kiezen waar hun dit het beste uitkomt. Maar de kleine ondernemer, de afzonderlijke boer, de man met een reparatiebedrijf, de winkelier en de werknemers zitten in zoveel nationale maatregelen verstrikt, dat zij weinig kans hebben zich op eigen kracht hieruit te bevrijden. Vaak hebben zij deze maatregelen zelf gezocht en verlangd om hun bestaanszekerheid veilig te stellen, niet beseffend hoe verstarrend en belemmerend een teveel aan deze maatregelen kan werken.

De gemeenschappelijke markt kan nu de gelegenheid bieden om de overtollige maatregelen op te ruimen en het zal van de kleine werkgever en de werknemer afhangen of dit inderdaad gebeurt. Hij zal bij zijn overheid kunnen aandringen op een nog langer voortgezette protectie omdat zijn branche of onderneming toch wel met zeer speciale problemen te kampen heeft. Handelt hij zo, dan mislukt de gemeenschappelijke markt. Maar hij kan ook van zijn overheid verlangen dat zijn vakdiploma's of onderwijsbevoegdheid, zijn vestigingsvergunning en spaarregelingen overal in Europa erkend gaan worden, zodat hij, of wat meer waarschijnlijk is, zijn kinderen erop uit kunnen trekken om in een andere landstreek met ruimere mogelijkheden opnieuw te beginnen of verder te gaan. Stelt hij deze eisen, dan zal de gemeenschappelijke markt zeker slagen en een nieuwe opbloei van Europa bewerkstelligen.

Schinnen.

Drs. L. BREDERO.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. E. P. M. Tervooren: Statenopvolging en de financiële verplichtingen van Indonesië. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1957, 393 blz., f. 20.

Het is een toevallige omstandigheid, dat juist in de periode, waarin Indonesië zich in belangrijke mate onttrekt aan de financiële verplichtingen, welke het bij de soevereiniteitsoverdracht op zich heeft genomen, een studie het licht ziet, waarin het ontstaan van deze verplichtingen wordt geanalyseerd en het feit van de overdracht ervan door het oude Nederlandsch-Indië aan de nieuwe staat Indonesië wordt getoetst aan de volkenrechtelijke beginselen van statenopvolging. Door deze toevallige omstandigheid wordt het ieders belangstelling voor deze kwestie heeft, mogelijk gemaakt zich een zuiver oordeel te vormen over de gerechtvaardigheid van de recente handelwijze van Indonesië, los van allerlei politieke sentimenten

van kolonialisme en anti-kolonialisme, die het gesprek rond de verhouding Nederland/Indonesië, op welk niveau en in welk milieu dan ook gevoerd, zo vaak hebben vertroebeld en nog altijd vertroebelen.

Vooraf met het oog hierop is het van groot belang, dat aan de studie een uitvoerige in de Engelse taal gestelde summary is toegevoegd, welke zich niet slechts beperkt tot enkele conclusies, maar een relatief uitgebreide samenvatting geeft van het volledige betoog van de studie. Het is te hopen, dat deze summary de nodige aandacht krijgt in de Engelssprekende kringen, welke zich zo van tijd tot tijd eens bezig houden met de Indonesische kwestie. Dit zou ongetwijfeld kunnen bijdragen tot een beter begrip van het door Nederland terzake ingenomen standpunt.

Het vellen van een oordeel over het recente financiële beleid van Indonesië ten opzichte van Nederland is uiteraard niet het doel van de studie van Dr. Tervooren. Het is geen politiek geschrift. Het is met een wetenschappelijk oogmerk geschreven; het heeft in eerste aanleg gediend als grondslag voor het verkrijgen van de doctorstitel in de economische wetenschappen voor de schrijver. Het zwaartepunt van de studie ligt dan ook bij de analyse van uit wetenschappelijk oogpunt interessante aspecten, te weten de interstatelijk overeengekomen regelingen van financiële kwesties, welke uit de soevereiniteitsoverdracht voort-sproten, tegen de achtergrond van de volkenrechtelijke regels inzake statenopvolging. Dit neemt niet weg, dat Dr. Tervooren de lezer een grote dienst heeft bewezen door zijn studie niet met het jaar 1955 — toen praktisch alle financiële kwesties tussen Nederland en Indonesië een formele regeling hadden gevonden — af te sluiten, maar in een laatste hoofdstuk ook aandacht te besteden aan de opzegging door Indonesië van de aangegane financiële verplichtingen. Terecht merkt Dr. Tervooren op ¹⁾ „dat elke poging om deze Indonesische maatregel te beschouwen als een financieel gebeuren, dat naar aard en strekking typisch is voor internationale financiële betrekkingen — en daarom van belang voor een studie als de onderhavige — van te voren tot mislukking gedoemd lijkt”. Daarom beperkt dit onderdeel zich in hoofdzaak tot een overzicht van officiële mededelingen van Nederlandse en Indonesische zijde met hier en daar een kort commentaar van de schrijver. Toch is deze summier beschrijving van gebeurtenissen, die zoals de schrijver fijntjes opmerkt als het ware een gedwongen afsluiting gaven aan de studie, zeer waardevol, al was het alleen reeds hierom, dat de feiten worden vermeld en gerangschikt door iemand, die bij het verloop der dingen onmiddellijk was betrokken ²⁾ en dientengevolge uit eigen bronnen kon putten.

Zoals reeds opgemerkt ligt het zwaartepunt van de studie van Dr. Tervooren bij de financiële zijde van het ontstaan van Indonesië als zelfstandige staat. Een belangrijk onderdeel daarvan vormt de schuldenovergang.

Dr. Tervooren begint met een beschouwing van de in de loop der tijden ontwikkelde volkenrechtelijke regels met betrekking tot de schuldenovergang bij statenopvolging. In hoofdstuk I wordt aangetoond, dat de volkenrechtelijke theorie en praktijk, voor zover het gaat om de zelfstandigwording van een financieel autonoom gebied, bijv. in de vorm van secessie, de regel erkennen dat dit gebied moet

blijven opkomen voor de voorheen daarop drukkende verplichtingen maar geen verantwoordelijkheid draagt voor de financiële verplichtingen van de staat waarvan de afscheiding plaatsvindt. Daarbij wordt het begrip „financiële autonomie” bepaald door de combinatie van twee elementen: lokale administratieve eenheid (de schulden alleen van en voor het gebied) en een zekere zeggenschap bij het creëren der schulden ³⁾. De praktijk kent één vrij algemene uitzondering op de hier aangegeven regel, nl. voor zover het betreft verplichtingen aangegaan ter financiering van een oorlog tegen de latere opvolgerstaat of daarmede vergelijkbare schulden, de zgn. odieuze schulden ⁴⁾.

In verband met het voorafgaande is het van het grootste gewicht, dat onomstotelijk vast staat, dat het voormalige Nederlandsch-Indië is te beschouwen als een financieel autonoom gebied in de hiervoor aangegeven zin. Hieraan worden uitvoerige beschouwingen gewijd in de hoofdstukken II en III. In hoofdstuk II wordt aangetoond, dat in de verhouding van Nederlandsch-Indië tot het moederland in de loop der historie een zekere autonomie was gegroeid met betrekking tot het bewind inzake de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië. Met name de vaststelling van de begrotingen van Nederlandsch-Indië was een onderdeel, geheel gebaseerd op wetgevende en bestuurlijke bevoegdheden, berustende bij organen van Nederlandsch-Indië zelf. Tegen deze achtergrond van feitelijke financiële autonomie moet worden gezien de sinds 1912 bestaande wetsbepaling, volgens welke Nederlandsch-Indië een eigen rechtspersoon was met eigendommen, baten en lasten, welke gescheiden waren van Nederland (Indische Comptabiliteitswet, art. 1). Tegen deze feitelijke achtergrond moet ook worden gezien de ontwikkeling van de N.I. openbare schuld, zoals deze was samengesteld ten tijde van de soevereiniteitsoverdracht, waarbij het vraagstuk van de schuldenovergang van het oude Nederlandsch-Indië op de nieuwe staat Indonesië zich stelde (hoofdstuk III): In beide hoofdstukken vindt men een schat van met deskundige hand gerangschikt historisch materiaal. Het blijkt o.a., dat het instituut van de moederlandgarantie voor de N.I. leningen niet samenhangt met een op het moment van het afsluiten van de leningen niet geheel volgroeide financiële autonomie van Nederlandsch-Indië, maar een gevolg was van de financiële nood der tijden. De tijdsperiode, waarin deze garantie werd verleend — de dertiger jaren — wijst er al op. Alleen met behulp van een garantielausule werd een conversie van de N.I. leningen — nodig om de financiële lasten te drukken — mogelijk geacht. Opyallend is daarbij, dat deze garantieverlening destijds vrijwel zonder enige discussie door het Nederlandse parlement werd aanvaard.

In deel II van de studie wordt de praktijk van de statenopvolgingsregelingen in verband met de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië uitvoerig besproken. Daarbij wordt uiteraard in de allereerste plaats aandacht besteed aan de resultaten van de van 23 augustus — 2 november 1949 gehouden Ronde Tafel Conferentie (hoofdstuk IV).

Een indeling wordt gemaakt in regelingen, welke wel en regelingen, welke niet noodzakelijkerwijze uit de statenopvolging voortvloeiden. Aan de tweede groep, waarbij het o.a. gaat om de militaire bijstand, de culturele samenwerking en de personele bijstand, wordt in het vervolg van de

¹⁾ Blz. 327.

²⁾ Dr. Tervooren was in de periode na de soevereiniteitsoverdracht hoofd van de afdeling Indonesië en Overzeese Rijksdelen van het Ministerie van Financiën en daarvoor hoofdambtenaar op het Nederlandsch-Indische Departement van Financiën.

³⁾ Blz. 17.

⁴⁾ Voor een meer uitgebreide samenvatting van het volkenrechtelijk betoog van Dr. Tervooren zij verwezen naar de bespreking van zijn boek in het Nederlands Juristenblad 1957, Afl. 24 van 15 juni 1957.

studie geen aandacht geschonken. Bij de eerste groep neemt de schuldenregeling, ongetwijfeld het moeilijkste vraagstuk ter Ronde Tafel Conferentie, een zeer belangrijke plaats in. Hier is door de schrijver wel zeer belangwekkend materiaal bijeengebracht; materiaal dat zelfs insiders nauwelijks bekend was. O.m. wordt uitvoerig ingegaan op het rapport van de in laatste instantie ingestelde arbitragecommissie, de zgn. Debt-Commission, die in feite het schuldenvraagstuk, zij het te elfder ure — het rapport werd 23 oktober vastgesteld — tot een oplossing heeft gebracht. Een en ander culmineert in de vermindering van de externe schuld van Indonesië aan Nederland met f. 2 mrd. De overige externe schuld ten bedrage van ruim f. 1,5 mrd. werd door Indonesië overgenomen.

Een belangwekkende opmerking wordt in dit verband gemaakt met betrekking tot Nieuw-Guinea. Dat, ondanks het feit, dat het gebied van de residentie Nieuw-Guinea niet onder de soevereiniteitsoverdracht is begrepen, toch geen toerekening plaatsvond van een deel der N.I. schuld aan Nieuw-Guinea, wordt door de schrijver in overeenstemming geacht met de volkenrechtelijke praktijk. Bij afscheiding van gebied wordt in het algemeen het gecedeerde gebied of de staat, waartoe dit gebied is gaan behoren, niet belast met een deel van de algemene schuld van het land, waartoe het gebied voorheen behoorde, indien de mate, waarin dit gebied heeft bijgedragen tot het creëren van die algemene schuld, financieel niet van voldoende betekenis is om een verdeling van deze schuld te rechtvaardigen ⁵⁾.

Hoewel de ter R.T.C. overeengekomen schuldenregeling in beginsel een afgerond geheel vormde, hadden enkele van de gemaakte afspraken nadere uitwerking nodig. Voorts heeft het feit, dat ter R.T.C. niet alle punten even duidelijk waren omschreven, aanleiding gegeven tot moeilijkheden. De langjarige discussies, welke hieruit zijn voortgevloeid, worden weergegeven in hoofdstuk V. Ook in dit hoofdstuk worden tal van tot dusver niet beschikbare gegevens verschaft door iemand, die bij de ontwikkeling ten nauwste betrokken is geweest.

In hoofdstuk VI worden ten slotte de subsidiaire verplichtingen van het voormalige moederland behandeld. Dit betreft de garanties van Nederland met betrekking tot de Indonesische lening- en pensioenverplichtingen alsmede de afwikkeling door Nederland van enkele andere verplichtingen, verband houdend met in Nederlandsch-Indië geleden oorlogsschade. Ook op deze punten hebben zich tal van moeilijkheden voorgedaan niet alleen interstatelijk maar ook in de binnenlandse sfeer van het moederland. Wat dit laatste betreft wordt verwezen naar de duidelijke samenvatting, welke wordt gegeven van de processen, gevoerd tegen de Nederlandse Staat betreffende de zgn. achterstallige betalingen ⁶⁾. Een en ander heeft hierin geresulteerd; dat deze verplichtingen voor zover zij als zodanig zijn erkend, door Nederland zijn of worden afgewikkeld.

In zes hoofdstukken wordt aldus een waardevol overzicht gegeven van de financiële problemen, welke samenhangen met het Indonesische geval van statenopvolging.

Toch blijft na lezing van deze studie een onbevredigd gevoel over. Waartoe, zo vraagt men zich af, al deze afspraken en al dat gepraat, het wegen van woorden en het vinden van goede constructies, wanneer het politieke sentiment uiteindelijk toch de feitelijke gang van zaken bepaalt. Een duidelijk voorbeeld in dit opzicht is de conferentie

omstreeks de jaarwisseling 1955/56, gehouden te Genève in verband met de opheffing van het Uniestatuut. Deze conferentie is mislukt, omdat de van Nederlandse zijde gestelde eis van een effectieve geschillenregeling van Indonesische zijde niet werd geaccepteerd. Prompt daarop werd de Unieverhouding eenzijdig door Indonesië opgezegd. Hieraan werd verbonden de stopzetting van het voldoen aan de verplichting tot betaling van rente en aflossing met betrekking tot de nog uitstaande N.I. leningen. Hier werd dus als het ware een geschil uitgelokt, doordat men van Nederlandse zijde een geschillenregeling wenste. Er is overigens geen enkele zekerheid; dat wanneer Nederland niet vastgehouden had aan de eis van een effectieve geschillenregeling en er dus een overeenkomst tot stand zou zijn gekomen, het bovenvermelde geschil zich niet zou hebben voorgedaan.

In verband met de uiteindelijk voor Nederland wel zeer ongunstige gang van zaken zou het interessant zijn geweest, indien Dr. Tervooren in zijn studie ook aandacht had gewijd aan de consequenties van de schuldenregeling en wat daarmee samenhangt voor de materiële positie van de Nederlandse volkshuishouding. Ondergetekende heeft begin 1950 in dit tijdschrift een poging ondernomen om dit probleem te benaderen ⁷⁾. Deze poging en de hierop gevolgde discussie waren echter gehandicapt door de beperkingen, welke samenhangen met het moment van publikatie — de pil van de f. 2 mrd. schuldvermindering was toen nog niet verteerd. Het is jammer, dat Dr. Tervooren deze uitgezochte gelegenheid om ter zake een meer gefundeerde beschouwing te geven, niet heeft aangegrepen.

Het geven van een eindoordeel over de studie van Dr. Tervooren is intussen niet moeilijk. De auteur is er uittmuntend in geslaagd — en de positie, welke hij bekleedt, is hem daarbij tot grote steun geweest — te voldoen aan de gestelde taak: een inzicht te geven in de financiële kant van statenopvolging, toegepast op het concrete geval van de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië.

Voorburg.

Drs. P. G. RIDDER.

⁷⁾ „E.-S.B.” van 8 februari 1950, blz. 109.

Donald MacDougall: „*The World Dollar Problem; a Study in International Economics*”. MacMillan & Co. Ltd., London 1957, 622 blz., 50 sh.

Dit boek is een formidabel stuk werk. Het imponeert door de volledigheid, waarmee alle denkbare factoren welke een toekomstige dollarschaarste of -overtloed kunnen beïnvloeden, zijn gerangschikt en waar mogelijk kwantitatief worden gewaardeerd en voorts door de enorme hoeveelheden cijfers en feiten, welke alle op uiterst overzichtelijke wijze in het betoog zijn verwerkt. Het boek boeit door het werkelijk uitzonderlijk heldere betoog, dat met haast onafwendbare zekerheid leidt naar zijn tamelijk onheilzwangere conclusie. Deze conclusie is in het kort, dat de kans voor de rest van de wereld om in de komende 20 jaar nogmaals — of meerdere malen — met een periode van dollarschaarste geconfronteerd te worden, redelijk groot is en de kans dat dit niet zal geschieden tamelijk klein is.

Het boek valt in twee hoofdgedeelten uiteen. Het eerste deel bevat een analyse van de mogelijke toekomstige ontwikkeling van het economisch verkeer tussen de Verenigde Staten enerzijds en de rest van de — niet communistische — wereld anderzijds voor de periode 1953/

⁵⁾ Blz. 160.

⁶⁾ Blz. 302 e.v.

1955 tot 1975. In het tweede deel bespreekt de schrijver door welke maatregelen het dollartekort zoveel mogelijk zou kunnen worden voorkomen c.q. verzacht en welke consequenties moeten worden getrokken uit de tamelijk grote kans, dat in de toekomst het dollartekort in een ernstige vorm één of meerdere malen terugkeert. De laatste 200 bladzijden van het boek worden in beslag genomen door een lange rij bijlagen, waarin bepaalde onderdelen of bepaalde statistische overzichten nader worden toegelicht.

In het analytische deel van het boek bespreekt de schrijver achtereenvolgens een reeks factoren, welke de dollarbalans van de rest van de wereld kunnen beïnvloeden. Deze factoren worden zoveel mogelijk kwantitatief, althans in orde van grootte, benaderd zowel wat betreft de ontwikkeling in de afgelopen 50 jaar als wat betreft de toekomstige 20 jaar.

De eerste factor, welke wordt besproken, is de mogelijkheid en de consequenties voor de rest van de wereld van een ernstige terugslag van de conjunctuur in de Verenigde Staten en de vraag in hoeverre deze zou kunnen worden opgevangen door de reserves in de rest van de wereld.

Als tweede factor bespreekt hij de mogelijkheid dat in de rest van de wereld de bestedingsinflatie en de prijsstijgingen sterker zullen zijn dan in de Verenigde Staten als gevolg van de drang in de andere landen hun industriële productie en welvaart zo snel mogelijk op te voeren tot het Amerikaanse niveau en de kans dat dientengevolge dollartekorten zullen optreden.

De derde factor, welke de schrijver bespreekt, is de verhouding tussen de produktiviteitsstijging in de Verenigde Staten en die in de rest van de wereld. Hij doet dit in verband met de veel voorkomende redenering, dat de produktiviteit in de Verenigde Staten sneller zou stijgen dan in de rest van de wereld en dat dientengevolge de concurrentiepositie van Amerika zich steeds relatief zou verbeteren ten opzichte van de positie van de rest van de wereld, waardoor de Verenigde Staten voortdurend een surplus op hun lopende rekening zouden hebben.

De conclusies van de schrijver ten aanzien van de drie bovengenoemde factoren zijn slechts in zeer betrekkelijke mate geruststellend. Hoewel hij de kans op een ernstige depressie in Amerika gering acht, is zijn conclusie dat ook een matige recessie reeds tamelijk ernstige gevolgen zou kunnen hebben voor de rest van de wereld, zeker indien deze gepaard zou gaan met een vermindering van de militaire hulpverlening en de kapitaalexport. De neiging van de andere landen om in sterkere mate te expanderen dan hun economische mogelijkheden toelaten, is een bekend verschijnsel, dat zeker in de rest van de wereld sterker is dan in de Verenigde Staten. Ook dit zou de concurrentiepositie van de rest van de wereld regelmatig ongunstig kunnen beïnvloeden ten opzichte van de Verenigde Staten. Dat de produktiviteit in Amerika sneller zou stijgen, althans in normale vreedstijd, bestrijdt de schrijver terecht.

Aangenomen echter dat geen recessie in de Verenigde Staten optreedt en dat de verhouding tussen het prijsniveau in de Verenigde Staten en de rest van de wereld constant blijft, en dat de produktiviteit in beide gebieden in gelijke mate stijgt in de periode 1955/1975, zou zich dan toch een dollartekort kunnen ontwikkelen als gevolg van bepaalde structurele veranderingen?

Zeer uitvoerig bespreekt de schrijver vervolgens de verschillende structurele factoren, welke in de toekomst

de wereld-dollarbalans kunnen beïnvloeden. Hij behandelt achtereenvolgens de handelsbalans, de dienstenbalans en de kapitaalbalans. Bij de handelsbalans bespreekt hij afzonderlijk het verkeer in voedingsmiddelen, in grondstoffen en in fabrikaten. Een van de kernthesen van zijn betoog is, dat het Amerikaans verbruik van grondstoffen in de afgelopen decennia sterker is gestegen dan de eigen productie hiervan, zodat de Verenigde Staten van een grondstoffen exporterend een grondstoffen importerend land zijn geworden, terwijl andersom in de rest van de wereld het verbruik en de vraag naar fabrikaten sterker is gestegen dan de productie hiervan. Schrijver neemt dan ook aan, dat in de toekomst de invoer van grondstoffen in Amerika zal blijven stijgen en tegelijkertijd zijn uitvoer van eindprodukten steeds zal toenemen. De belangrijke vraag is, of deze beide stijgingen gelijke tred zullen houden, of dat de vraag in de rest van de wereld naar Amerikaanse fabrikaten sneller zal toenemen dan de vraag in Amerika naar grondstoffen uit de rest van de wereld. Hiervoor geeft de schrijver verschillende alternatieve ramingen.

Uitgaande van een situatie van volledige werkgelegenheid, een gelijkblijvende verhouding tussen de prijsniveaus, het niet toenemen van Amerikaanse hulpverlening en het ontbreken van ernstige restricties op de invoer in de rest van de wereld en uitgaande van een raming dat de productie zowel in Amerika als in de rest van de wereld in 20 jaar zal verdubbelen, kan de slotconclusie van de schrijver in onderstaande tabel worden weergegeven.

Mogelijke gevolgen van structurele veranderingen in de betalingsbalans van de rest van de wereld met de Verenigde Staten in 1975 ten opzichte van 1953/55

	Optimistische raming	Pessimistische raming
	(in mrd. dollars)	
Goederenverkeer	+ 5	- 13
Dienstenverkeer	-	-
Particulier kapitaalverkeer	- 1	- 3
Saldo	+ 4	- 16

Het spreekt van zelf, dat het ondoenlijk is in het kader van deze boekbespreking de verschillende argumenten, welke de schrijver gebruikt voor zijn meer optimistische en zijn meer pessimistische verwachtingen nader aan te geven. Vermeld zij hoogstens nog dat, wanneer de meer optimistische verwachtingen zich zouden realiseren, de ontwikkeling in de komende 20 jaar tamelijk aanzienlijk zou moeten worden gewijzigd ten opzichte van de ontwikkeling in de afgelopen 30 à 40 jaar. Zou men de ontwikkeling van de afgelopen jaren min of meer doortrekken, dan zouden zich de pessimistische verwachtingen realiseren. Bij die pessimistische verwachtingen is bovendien nog geen rekening gehouden met een mogelijke daling van de Amerikaanse economische hulpverlening noch van de directe militaire hulp.

In het tweede deel gaat schrijver eerst uitvoerig in op de gevolgen op korte termijn van een devaluatie ten opzichte van de dollar. Zijn conclusie is, mede op grond van de ervaring uit het verleden en de structuur van de handel, pessimistisch. Hij gelooft nauwelijks, dat een eventueel dollartekort met veel succes door een devaluatie kan worden bestreden. Vervolgens bespreekt hij talloze andere tegemaatregelen en oplossingen, zoals fluctuerende wisselkoersen, een deflatoire politiek in de rest van de wereld, kwantitatieve restricties en een versterking van de inconvertibiliteit, het vormen van regionale unies, tariefver-

laging in de Verenigde Staten en het geleidelijk versterken van allerlei andere protectionistische maatregelen tegen de invoer uit Amerika. Zijn algemene conclusie is, dat de beste kans om een acute dollarschaarste in de toekomst te voorkomen gelegen is in een steeds grotere vrijheid van Amerikaanse invoerpolitiek, het voorkomen van inflatie en prijsstijging in de rest van de wereld, een sterke bevordering van de industrialisatie en een meer efficiënte produktie van grondstoffen in de rest van de wereld en het zoveel mogelijk verruimen van de internationale liquiditeits- en kredietfaciliteiten, waardoor bepaalde schommelingen in elk geval zonder te drastische tegenmaatregelen kunnen worden opgevangen.

Bovenstaand overzicht geeft niet meer dan een indicatie van de vele onderwerpen, welke in het boek van Mac-Dougall worden besproken. Ik kan tot slot niet anders doen dan diegenen die belangstelling hebben voor dit zowel politiek als economisch essentiële vraagstuk voor onze nabije toekomst, aan te moedigen dit bijzonder veel omvattende en stimulerende boek zelf ter hand te nemen.

's-Gravenhage.

Prof. Dr J. KYMMELL.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Van 1 oktober 1957 tot 1 oktober 1959 zal het voorzitterschap en het secretariaat van de Contact-Commissie van Academisch Gevormde Economen worden waargenomen door de Vereniging van Afgestudeerden aan de Economische Faculteit der Vrije Universiteit. Als voorzitter zal optreden de heer Mr. Drs. W. C. Wytzes en als secretaris de heer Drs. J. Floor. Het adres van het secretariaat is: Sportlaan 638, 's-Gravenhage, tel. 634238.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt was de afgelopen veertien dagen bij voortduring krap. Callgeld noteerde officieel onveranderd $3\frac{3}{4}$ pCt., doch in werkelijkheid werd hiervoor $4\frac{1}{4}$ en $4\frac{1}{2}$ pCt. betaald. De marktdiscounto's voor nog ca. 1, 2 en 3 maanden lopend schatkistpapier bedroegen ongeveer $4\frac{5}{8}$, $4\frac{3}{4}$ resp. $4\frac{7}{8}$ pCt., m.a.w. een fractie beneden het wisseldisconto van De Nederlandsche Bank (ad 5 pCt.), hetgeen het gebruikelijke symptoom vormt voor een geldmarkt waarin bij gebrek aan middelen veel moet worden teruggevallen op deze „lender in last resort”.

Het overmaken (bij handen en scheppen vol) van belastingpenningen naar de ontvangers vormde wel de belangrijkste oorzaak van deze krappe marktpositie. Alleen reeds wat de vennootschapsbelasting betreft, werd gesproken van belastingafdrachten van ca. f. $\frac{1}{2}$ mrd. in de maand oktober; een groot deel hiervan komt ten laste van de bankkassen. Intussen was de Schatkist in deze situatie uiteraard de lachende derde. Op de bankstaat van 14 oktober prijkte zij fier met een (positief) saldo van ruim f. $\frac{1}{2}$ mrd., iets wat sinds januari van dit jaar niet meer was voorgekomen.

Ook voor de banken was er echter de afgelopen weken enige troost, nl. in zoverre een gunstige ontwikkeling van de deviezenpositie hun middelen toevoerde, zonder welke

zij er nog erger aan toe zouden zijn geweest. Tussen 30 september en 14 oktober steeg de goud- en deviezenvoorraad van de Centrale Bank met meer dan f. 100 mln., ook iets wat lang niet meer was voorgekomen. Velen menen hierin het begin te mogen begroeten van een terugvloeiing van deviezen die in augustus jl., tijdens de periode van valuta-onrust, ons land met bekwame spoed hadden verlaten.

De kapitaalmarkt.

Het verschijnen van Spoetnik aan het Amerikaanse firmament had ten gevolge, dat talrijke effectenbezitters daar te lande zich naar hun commissionairs spoedden om verkooporders op te geven. In dezelfde richting werkte het oplaaien van het door de heren Chroesjtsjow c.s. zorgvuldig opgerakelde Syrische strouvuur. Het aandelenkoersniveau in Wallstreet daalde hierdoor verder. Het koersgemiddelde Dow Jones Industrials viel terug tot een niveau dat (in de opgaande golf) in juni 1955 was bereikt. Het feit, dat op de dagen van de sterkste daling de omzetten het grootst waren, droeg nog tot de misère-stemming bij.

Deze sombere situatie in Wallstreet liet niet na ook op het Damrak effect uit te oefenen. Hoewel zulks slechts een schrale troost vormde, bestond de indruk, dat bij de daling te Amsterdam de beroepshandel met baissetransacties de toon aangaf. Van grote verkopen van de zijde van het beleggende publiek, met daarmede gepaard gaande „smijtdagen” was in elk geval niets te merken. Nochtans kwam het algemeen aandelenkoersindexcijfer van A.N.P.-C.B.S. in de loop van de laatste weken op een laagtepunt voor de sinds januari 1955 verstreken periode, en ook beneden het minimumpunt van de hectische Suez-dagen in november 1956.

Op de obligatiemarkt was het de afgelopen weken al 6 pCt. wat de klok sloeg. Nadat de eersteling — de 6 pCt. emissie Bijenkorf — met gejuich was ingehaald, volgden aankondigingen van de uitgifte van 6 pCt. pandbrieven door de grote hypotheekbankconcerns en voorts van 6 pCt. obligaties door het Aartsbisdom Utrecht.

Het meeste aandacht trok echter de grote 6 pCt. obligatieuitgifte van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten genaamd Nationale Woningbouwlening. De reeds hooggespannen verwachtingen omtrent het succes hiervan werden nog verre overtroffen, toen bekend werd gemaakt, dat de intekening hierop niet minder dan f. 394 mln. had bedragen.

Het feit, dat de Regering in dit geval de rente met een royaal gebaar op 6 pCt. heeft gesteld (in tegenstelling met het geknibbel op halve en kwart procentjes in vorige jaren) heeft ongetwijfeld machtig tot dit succes bijgedragen. Naar wordt gemeld hebben zelfs vele kleine spaarders ingetekend. Weliswaar zal zulks vermoedelijk voor een niet onbelangrijk deel gedaan zijn ten koste van spaarbanktegoeden, hetgeen spijtig is voor de spaarbanken, maar zelfs dan ontbreekt de zonzijde toch niet geheel. In dat geval kunnen dergelijke tegoeden nl. straks niet meer worden aangewend voor aankoop van brommers en televisie-apparaten (van welke laatste momenteel hier te lande dagelijks bijna 800 worden aangeschaft), zodat de nationale bestedingen in deze richting ten bate van de woningbouw worden beperkt.

Verheugend als dit succes uit nationaal oogpunt moge zijn, heeft de blijkbaar bij de beleggers nog altijd levende opinie dat 6 pCt. een hoge rente is (een mening bevorderd door ministeriële uitspraken in deze richting en door het

tandeknersen van de progressieve broeders) toch ook iets zieligs. Zij wijst erop, dat de oude „money illusion” ook in de huidige inflatietijd nog altijd in deze kringen leeft. In werkelijkheid leent de Overheid reëel gezien ook bij deze „hoge” rente tegen 0 pCt. indien de geldontwaarsch even sterk voortzet als de beide laatste jaren het geval was (het prijsniveau steeg tussen augustus 1955 en 1957 van 106 tot 118, zoals de Minister van Economische Zaken opmerkte, d.i. bijna 6 pCt. per jaar). De beleggers zijn er dus slechts in zoverre op vooruitgegaan, dat zij er thans niet meer op toe behoeven te leggen (althans wanneer men de belasting over de rente buiten beschouwing laat).

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	4 okt. 1957	11 okt. 1957	18 okt. 1957
Algemeen		186,9	176,5	182,0
Internat. concerns		269,7	249,1	256,3
Industrie		127,5	127,2	132,7
Scheepvaart		129,5	126,8	134,9
Banken		104,3	103,1	106,4
Indon. aand.		83,0	80,3	80,3

Aandelen	f. 178,20	f. 161,10	f. 159,40
Kon. Petroleum	332½	317½	334½
Unilever	236½	223	236½
Philips	144	143	162½
A.K.U.	245½	245	260
Kon. N. Hoogovens	174	178	180
Van Gelder Zn.	147½	143	150½
H.A.L.	186½	182½	188¾
Amsterd. Bank	99	100%	99½
H.V.A.			

Staatsfondsen	57¾	55¼	55
2½ pCt. N.W.S.	80¾	79¼	79¾
3½ pCt. 1947	79½	79¼	79½
3 pCt. 1955 I	81¾	81½	81½
3 pCt. Grootboek 1946	88¾	83	87½
3 pCt. Dollarlening			

Diverse obligaties	83¼	78%	80
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	76	72½	73¾
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	85	78%	80
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	86	85¼	86½
3½ pCt. Philips 1948	75	72¾	73¾
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank			

New York	461,7	441,6	433,8
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials			

J. C. BREZET.

HOOGOVS IJMUIDEN

De Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V.
te IJmuiden vraagt

een bedrijfseconoom

(drs. in de economie)

ter versterking van de staf van de Administratie.
Ervaring in kostprijs- en rentabiliteits-calculaties is gewenst.
Leeftijd 25 - 30 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met beschrijving van vooropleiding en levensloop worden, vergezeld van een recente pasfoto en onder vermelding van ons nummer ESB 882, ingewacht bij de Sociale Afdeling Beambten.

Blijf bij!

LEES

E.-S.B.

Voor de
particuliere belegger
het
aangewezen
advies-orgaan

Verschijnt. 1 keer per 14 dagen
VRAAGT GRATIS PROEFNUMMER
Administratie Bel-Bel - Postbus 42 - Schiedam

1857 1957

100 JAAR „ZWITSERSE”
een eeuw vertrouwen

Moderne levensverzekering

met instuiging, zonder extra premie, van:

• Extra risicodekking bij overlijden
tengevolge van een ongeval

• Extra risicodekking bij overlijden
na langdurige ziekte

• Vrijstelling van premiebetaling
bij invaliditeit (zowel bij blijvende als
bij tijdelijke, algehele of gedeeltelijke
invaliditeit door ongeval of ziekte)

• Aandeel in de winst

ZWITSERSE MAATSCHAPPIJ VAN
LEVENVERZEKERING EN LIJFRENTÉ

KANTOOR VOOR NEDERLAND: HERENGSRACHT 500 - AMSTERDAM-C. - TELEFOON 37171